

frykt hos den trusselen har vært rettet mot. Det er imidlertid et krav at den objektivt sett skal være egnet til å skape alvorlig frykt. Dessuten er det slik at det kreves at den som dømmes har vært klar over at han fremsatte trusselen, at det er en bevisst handling slik vi ser aktor sier under:

Utsnitt 80

937. A: men det kreves altså, og det er det springende punktet. her kommer gjerningspersonen altså da tiltalte å være klar over at han fremsatte trusselen, og det er jo da det som er den subjektive sida, altså at må det så er ei bevisst handling, det er her spørsmålet ligger. og som jeg sa i stad det får vi svaret i vitneforklaringa til hansen slik jeg ser det.

Det betyr at i retten handler det både om intensjon og om en objektiv egnethet i forhold til å skape alvorlig frykt. En trussels illokusjonære styrke ser ut til å være avhengig av hvordan retten hypotetisk sett mener at det er vanlig å reagere på den - hvorvidt den objektivt sett er egnet til å skape alvorlig frykt, og ikke nødvendigvis hvorvidt den gjør det i enkelttilfellene. I praksis ser det objektive ut til å representere dommernes syn. Under forhandlingene har forsvarer både forsøkt å finne ut av hva tiltalte kan ha ment å si, og argumentert for at en trussel som er egnet til å skape alvorlig frykt ikke er en rimelig fortolkning. Her er det to spørsmål som er viktige. Det ene er hvorvidt ytringen kan klassifiseres som en trussel, og det andre er i så fall hvorvidt den er egnet til å skape alvorlig frykt.

I denne saken forholder det seg slik at den påståtte trusselen ikke skal ha påvirket fornærmede til å bli redd, men retten mener likevel at den er egnet til å skape alvorlig frykt. I denne saken er det ikke bare slik at fornærmede ikke ble redd, men ifølge hennes forklaring skal tiltalte ha uttrykt språkhandlingen på en svært indirekte måte slik vi så i kapittel fem (replikk 282, 286 og 323). I dette kapitlet skal jeg gjengi det fornærmede sier i retten om språkhandlingen hun mener har funnet sted.

En språkhandling i praksis handler imidlertid ikke bare om det verbale uttrykket, men om hele situasjonen og konteksten rundt det verbale uttrykket. Det er med andre ord mange ekstralingvistiske faktorer som kan ha bidratt til fornærmedes og dommernes fortolkninger. Analysene omhandler derfor for det første fornærmedes forklaring om den påståtte verbale

drapstrusselen, for det andre hvilke ikke-verbale uttrykk som kan ha vært knyttet til den påståtte trusselen.

6.2 Den verbale språkhandlingen

Det som er spesielt interessant ved fornærmedes forklaring om den verbale språkhandlingen, er relatert til språkets ekspressive funksjon (Halliday 1998), for det som særlig preger hennes forklaring er språklige markeringer av holdninger overfor egen forklaring. Disse kommer blant annet til uttrykk i replikkens modalitet der hun uttrykker seg svært forsiktig i sin parafrasering av den påståtte drapstrusselen.

Videre er det interessant å se hvordan hennes forklaring gjengis i dommen, fordi det gjenspeiler beslutningsfatternes oppfatning av forklaringen. Jeg skal se på begge deler.

Det er også et interessant semantisk aspekt ved hennes forklaring, og det er relatert til hyponymi. Jeg skal begynne med det før jeg går over til å se på modalitet.

6.2.1 Hyponymi

Fornærmedes forslag om drap er interessant fra et semantisk synspunkt, og det er relatert til hyponymi, som er en term som kan benyttes i beskrivelser av over- og underbegreper.

Fornærmede har foreslått at problemet tiltalte skulle lage, kunne være drap. Fra et semantisk synspunkt er dette et veldig spesielt forslag fordi drap semantisk sett har en ganske fjern relasjon til problem. Det er en kontekstuell skapt hyponymirelasjon der ”problem” utgjør mulige sanksjoner klienter kan true med. Disse semantiske forholdene er ikke diskutert under rettsforhandlingen, men ser ut til å ha blitt godtatt av beslutningsfatterne.

Sett i lys av disse semantiske forholdene er det interessant at retten legger vekt på forklaringen til en person som selv foreslår drap når tiltalte skal ha sagt at han skulle lage problemer. Ikke minst fordi fornærmede jobber ved et sosialkontor der konflikter, ifølge hennes forklaring, mellom klientene og de ansatte ikke er uvanlig. Både hun og klientene burde derfor være tjent med at hun opptrer mer konfliktdempende fremfor konfliktskapende. Under forhandlingene kan det nærmest se ut som om hun ber om en alvorlig trussel ved å komme med forslaget om hva trusselen skulle innebære. Hun forsøker med andre ord ikke å dempe konflikten, men bidrar til å bygge opp konflikten idet hun utfordrer tiltaltes aggressivitet. Min fortolkning av fornærmedes forslag som konfliktoppbyggende støttes av et

av utsagnene til forsvarer i saken (replikk 389) der han sier at det er ganske dristig av fornærmede å komme med det forslaget:

Utsnitt 43

387. F: du har forklart nå for kort tid siden at det var du som eh forespurte om reaksjonsmåte og ikke han som kom med forslag?

388. FN: hm hm

389. F: det er jo ganske dristig av deg da for så vidt, men eh er du sikker på at han for det første er jo det litt dristig akkurat å komme med (liten latter) det forslaget du gjør,

390. FN: hm hm

Forsvarers kommentar til fornærmedes forslag til reaksjonsmåte (replikk 389), kan fortolkes som at han anser det for en mulighet for at konflikten eskalerer gjennom et slikt forslag.

Det er også andre grunner til å stille spørsmålsteget ved hvorfor fornærmede får medhold i denne saken, og det gjelder som tidligere nevnt modalitet i hennes forklaring.

6.3 Modalitet

Modalitet handler om hvordan talerne uttrykker sin holdning til det de selv sier. En måte å uttrykke en bestemt holdning på er ved å modifisere ytringen sin, og det er mange eksempler på det i fornærmedes forklaring. Bruk av modale hjelpeverb gjør for eksempel at en ytring fremstår som mer subjektiv, enten fordi innholdet blir fremsatt som mer eller mindre sikkert eller sannsynlig, eller fordi det blir presentert som et uttrykk for talerens vilje, ønsker eller krav. Epistemisk modalitet uttrykker mulighet, sikkerhet og sannsynlighet, mens odontisk modalitet uttrykker vilje, ønske, nødvendighet, tillatelse (Svennevig 2001).

Selve formen på en ytring kan også uttrykke talerens holdning til ytringen. Fornærmede beskriver den påståtte trusselen i referatform i begge replikkene der hun forklarer seg om forholdet slik vi så i forrige kapittel. Det er i seg selv en svært abstrahert og indirekte måte å gjengi en trussel på, og representerer ikke en veldig sterk grad av overbevisning hos taleren. Jeg skal se nærmere på dette referatet igjen, og i det følgende skal det handle om leksikalske valg.

6.3.1 Leksikalske valg

Leksikalske valg kan uttrykke talerens holdning overfor det hun sier. Flere av de leksikalske valgene i fornærmedes referater om den påståtte drapstrusselen er interessante, fordi de representerer en veldig forsiktig måte å gjengi en trussel på. For ordens skyld skal jeg gjengi transkripsjonen av disse referatene, og det første leksikalske valget vi skal merke oss er ”ønsket å lage problemer” (replikk 282):

Utsnitt 38

282. FN: eh han fortsatte med å si atte han eh ønsket å lage problemer for Ali og meg.

283. T: [...]

284. FN: jeg forklarte atte jeg oppfatta det som en trussel, og atte på sosialkontoret blir trusler melút til politiet.

285. T: [...]

286. FN: tiltalte svarte med å si atte han brydde seg ikke noe om eh hva som ville skje, bare at han fikk lage problemer for eh oss.

Over (replikk 282) ser vi at fornærmede bruker uttrykket ”ønsket å lage problemer” i sin beskrivelse av hvordan drapstrusselen skal ha blitt uttrykt, som er en veldig forsiktig måte å uttrykke seg på. Det modale hjelpeverbet ”ønske” kan fortolkes som at fornærmedes overbevisning i forhold til det ”å lage problemer” ikke er så sterk. Neste gang uttrykker hun seg imidlertid med litt sterkere overbevisning (replikk 286). Her benytter hun fremdeles referatform og sier at han ikke brydde seg om hva som ville skje, bare han fikk lage problemer. I replikk 289 kommer det endelige referatet fra drapstrusselen i fornærmedes frie forklaring der hun med egne ord forklarer hele hendelsesforløpet uten innblanding fra noen:

289. FN: ja jeg kom litt inn på eh hva han la i de problemene, og da framkom det atte eh han ønska å drepe.

De leksikalske valgene jeg vil rette oppmerksomheten mot i replikken over er anføringsverbene ”fremkom og komme inn på”, for disse signaliserer lavt presisjonsnivå i gjengivelsen av ytringen. Et anføringsverb er et uttrykk for handling eller bevegelse som erstatter utsagnsverbet, og det indikerer at det refererte ikke er sagt rett ut. Fremkom har heller ikke noen agens, og er i den forstand også en svært forsiktig måte å tillegge noen en ytring på. I det store og hele kan det nærmest se ut som om fornærmede vegrer seg litt for å forklare

dette nærmere, når hun sier at hun ”kom litt inn på” hva han la i problemene, og videre at noe ”fremkom”. Det er med andre ord en lite konkret og veldig generell beskrivelse av hendelsesforløpet. Det finnes dessuten eksempler på nøling i replikken, jfr. de to eh’ene. Disse kan også oppfattes som om det er noe hun ikke er så sikker på. Derfor blir hun trolig også spurt om dette igjen etter at hun er ferdig med å gjengi hele sin historie fra møtet på sosialkontoret. Det som er særlig interessant i fornærmedes svar er nye modifiseringer – garderinger og omformuleringer.

6.3.2 Garderinger og omformuleringer

Forklaringen er muntlig, og talespråket har, sammenlignet med skriftspråket, spesielle muligheter for å uttrykke vaghet. Blant disse mulighetene er for eksempel garderinger (jfr. for eksempel Jönsson 1988a), som modifiserer en språkhandlings effekt. Jönsson beskriver garderinger i muntlige politivhør, og ser på hvordan det muntlige avhøret gjengis i den skriftlige politirapporten. Hun gir eksempel på at vaghet og tvil ikke gjengis i politirapporten der tonen er helt nøytral.

Det er også et interessant eksempel på gardering i dette materialet. I den andre og siste replikken der fornærmede forklarer seg om den påståtte drapstrusselen er det flere modifiseringer og omformuleringer. For ordens skyld skal jeg gjenta denne replikken:

Utsnitt 40

323. FN: ja da jeg spurte hva han la i de problemene som han sa skulle eh ramme oss, eh og da ja jeg spurte (kort pause) jeg spurte vel om eh han eh om han ville drepe, og da svarte han bekræftende på det.

Dersom vi ser nærmere på hva fornærmede forklarer over, ser vi at hun legger inn ”vel” (replikk 323). Den pragmatiske funksjonen til ”vel” i denne konteksten kan være en modifisering av utsagnet som for eksempel at hun antar at han sa det, men ikke er helt sikker (jfr. Lind 1994). Med andre ord, ”vel” fungerer som en gardering. Verdt å merke seg er også at dette kan oppfattes som en modifisering av første formulering, ”og da jeg spurte” (replikk 323). Dersom vi ser på replikk 323 som en helhet, finner vi støtte for denne usikkerheten. Utsagnet hennes er ikke klart og tydelig formulert og uttales således ikke med skråsikkerhet. En omformulering tyder på en del tankevirksomhet underveis. Vi ser at hun sier ”og da jeg spurte” så begynner hun setningen på nytt: ”jeg spurte vel om eh han ville drepe” (replikk

323). Når hun begynner setningen på nytt ser vi at hun reformulerer og at reformuleringen ikke er så klar som den første. Hun går fra en leddsetning der hun ser ut til å gå i gang med å beskrive bakgrunnen og til en helsetning der forgrunnen og en eksplisitt påstand kommer i fokus. Her ser vi også at det er lagt inn et "eh" som igjen tyder på tankevirksomhet rundt hendelsesforløpet og at dette muligens ikke står så klart for henne. Fornærmede forklarer seg ellers tydelig og klart med god flyt og har ellers svært få reformuleringer.

Over har vi altså sett at fornærmede selv skal ha kommet med forslag til hva slags problemer tiltalte skulle lage. Videre har vi sett at fornærmede uttrykker en usikkerhet når hun forklarer at tiltalte bekreftet at det var drap han mente. Retten finner det hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte skal ha uttalt at han skulle lage problemer i form av å drepe. Fornærmede på sin side ser ikke ut til å være skråsikker når vi ser på formuleringene fra forklaringen hennes.

I dommen gis det uttrykk for en oppfatning om at trusselen var egnet til å skape alvorlig frykt. Det er vanskelig å forestille seg at de verbale uttrykkene slik de er beskrevet av fornærmede skulle være egnet til å fremkalle alvorlig frykt. Under skal vi se at de ikke-verbale uttrykkene knyttet til denne påståtte trusselen heller ikke ser ut til å være spesielt egnet til å fremkalle alvorlig frykt.

6.4 Ikke-verbale signaler

Her skal det handle om beskrivelser av ikke-verbale signaler, om fornærmedes opplevelse av tiltaltes ikke-verbale signaler. Disse ikke-verbale signalene kan knyttes til den andre påstanden i dommen som sier at:

Dette er en trussel som objektivt sett er skikket til å fremkalle alvorlig frykt.

I forklaringen skal vi se at fornærmede ser ut til å oppsummere tiltalte som amper under møtet (replikk 472), og jeg skal gjengi hele forklaringen rundt dette. Første gang hun refererer til tiltaltes sinnsstemning er i replikk 268 der hun sier at han opptrådte svært opphisset og frustrert:

Utsnitt 36

270. FN: eh han eh opptrådte svært eh opphisset og frustrert da han kom inn på kontoret og kastet et vedtak blant annet utover pulten,

Dommeren stiller senere spørsmål om sinnsstemningen til tiltalte under møtet:

Utsnitt 50

465. **D:** kan du si litt om sinnsstemningen da i løpet av de tjue minuttene?

466. **FN:** ja han eh han var veldig opprørt med en gang han kom,

467. **T:** in:u ha:lt-ak taku:n ʒid:an ?asa:bi.

467a. T: at du var svært opprørt.

468. **FN:** og kastet noe papirer utover eh pulten min,

469. **T:** [...]

470. **FN:** han roa seg ned noe etter hvert,

471. **T:** [...]

472. **FN:** men eh i det store og hele opplevde jeg ham som amper på den samtalen.

473. **T:** [...]

Vi ser at fornærmede sier at tiltalte var opprørt med en gang han kom (replikk 466). Hun sier også at han kastet papirer utover pulten hennes (replikk 468). Videre sier hun (replikk 470) at han roet seg etter hvert. Fornærmede ser ut til å oppsummere tiltaltes sinnsstemning på møtet der hun sier at hun opplevde tiltalte i det store og hele som amper (replikk 470). De ikke-verbale signalene som her beskrives av fornærmede er sannsynligvis relevante i forhold til at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, særlig siden det er dommeren selv som stiller spørsmålet. Rettens bemerkninger i dommen bekrefter denne påstanden, for der har dommeren en svært nøyaktig gjengivelse av hva fornærmede har forklart:

Da tiltalte kom, var han opphisset og frustrert. Han kastet blant annet et vedtak utover pulten hennes. (Utdrag fra dommen)

Over ser vi at dommeren bruker de samme adjektivene som fornærmede, opphisset og frustrert. Siden hun husker disse så godt, må det bety at hennes oppmerksomhet må ha vært spesielt rettet mot dette temaet, og kanskje har hun notert ned ordene. Jeg merker meg også at fornærmedes oppsummering av tiltalte som amper, ikke er nevnt i dommen.

Jeg har nå så langt vist at ifølge fornærmede så har hun selv kommet med forslaget om å drepe, og at det nærmest så ut som om hun ba om en alvorlig trussel slik hun fremstiller hendelsesforløpet i retten. Vi har også sett ifølge fornærmedes forklaring at tiltalte faktisk ikke skal ha uttalt at han skal lage problemer i form av å drepe, men at han kun har uttalt at han skal lage problemer. Ifølge fornærmede har han imidlertid muligens bekreftet at problemene skulle innebære drap. Videre har fornærmede forklart at stemningen var amper.

I dommen står det også en anmerkning tilknyttet ovennevnte påstand: Retten finner å bemerke at det ikke kreves at Hansen faktisk følte seg truet. I det følgende skal jeg trekke ut det som er sagt om hvorvidt fornærmede følte seg truet og som vi skal se, ifølge hennes egen redegjørelse fra det aktuelle møtet ved sosialkontoret, gjorde hun ikke det. Det er antakeligvis derfor det er bemerket at det ikke kreves, dvs. for å rettferdiggjøre at det ikke er blitt tatt hensyn til. Dette er imidlertid det eneste punktet som det i dommen er gjort rede for at ikke er blitt tatt hensyn til. Spørsmålet under fra aktor belyser rettens bemerkning om at det ikke kreves at Hansen faktisk følte seg truet. Her stiller aktor et spørsmål angående fornærmedes opplevelse av situasjonen:

Utsnitt 41

329. A: åssen følte du dette herre følte du det belastende? var du redd? eh åssen var nå det?

330. FN: nei, jeg gjorde ikke det.

Som vi ser over avkrefter fornærmede at hun følte det belastende eller var redd. Retten har likevel kommet til at den påståtte trusselen skal være egnet til å skape alvorlig frykt. Kanskje har det en sammenheng med sosialsjefen, som har foretatt anmeldelsen, og ser ut til å ha en annen oppfatning av hendelsens påvirkning på fornærmede. Argumentasjonen hun benytter er også svært interessant, dvs. hvordan hun forsøker å styrke anmeldelsen. Dette gjør hun ved å benytte generelle svar slik vi ser under aktor sin utspørring av henne:

Utsnitt 54

606. A: har eh du oppfatta at det herre har virki på hansen på noen måte?

607. V: ja jeg oppfatter at jeg gjør det, det gjør noe med et hvert menneske som blir truet, eh og som gjør at man blir engstelig, og og kan være redd, eh og det er ikke bare i situasjonen på arbeidsplassen som det kan ha konsekvenser for, det kan være kan også ha

konsekvenser i forhold i forhold til privatlivet, og det er **en** av grunnene til at jeg ønsker å ha et prinsipp eh som sier at hvis vi får trusler så melder vi det til politiet. det er den eneste måten vi kan reagere på, og den eneste måten vi kan være med på å sørge for at slike ting ikke utvikler seg og ikke gjentar seg.

607. T: [...]

Over ser vi at aktor stiller spørsmål der han bruker en fortidsform (har virki). I sitt svar velger sosialsjefen presens og besvarer spørsmålet generelt. I sin generalisering sier hun at det gjør noe med et hvert menneske som blir truet, som gjør at man blir engstelig. Hun sier videre at det ikke bare er i situasjonen på arbeidsplassen som det kan ha konsekvenser for, men at det også kan ha konsekvenser i forhold til privatlivet. Til slutt redegjør hun for hvorfor hun anmelder slike saker. Det som er interessant med slike generelle svar, slik vi ser over, er at en åpner for en mulighet til å si langt mer enn det en blir spurt om. Sosialsjefens åpner her for å argumentere for anmeldelsen av saken. Dette gjør hun ved å fortelle at det gjør noe med ethvert menneske som blir truet og at dette kan ha konsekvenser både på arbeidsplass og i privatliv. Hun argumenterer også for hvorfor det er viktig med anmeldelser. I sin respons argumenterer hun således for anmeldelsen, fremfor å besvare spørsmålet. Disse argumentene er også relatert til et generelt grunnlag og ikke til denne saken, og de har en ren hypotetisk karakter. Dette er et eksempel på en person som er i stand til å få sagt noe hun tydeligvis mener er viktig for saken, men som hun ikke blir bedt om. Aktor spør henne antakeligvis derfor igjen (replikk 609 og 611), og denne gangen formulerer han spørsmålet mer konkret (replikk 611). I svaret til sosialsjefen (replikk 612) ser vi at hun mener at fornærmede har blitt engstelig for slike situasjoner:

Utsnitt 55

609. A: har du oppfatta at denne konkrete truslen har gitt en del utslag, var det noe snakk om det når dette skjedde tenker jeg på?

610. V: eh eh i forhold til å forebygge mener du?

611. A: nei, nei jeg tenker på det har denna truslen virket spesielt på hansen slik atte ho har vorti mer engstelig og ja.

612. V: denne situasjonen har eh har eh også påvirket henne til å være engstelig, eller blir engstelig for slike situasjoner.

Over ser vi at sosialsjefen hevder at situasjonen har påvirket fornærmede til å være engstelig eller bli engstelig for slike situasjoner. Denne påstanden kan ha hatt betydning for rettens slutning om at tiltalte skal ha foretatt en trussel, som er egnet til å skape alvorlig frykt.

6.5 Sammenfatning

Jeg har tidligere vist at den konkrete trusselen retten har kommet frem til, er et resultat av en diskursforskyvning der det har foregått en fortolkningsstyring. At retten har kommet til at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt er interessant når vi ser på ordvalgene til fornærmede. Jeg har vist at hun uttrykker seg svært forsiktig om drapstrusselen og at forklaringen ikke virker spesielt overbevisende når vi ser på fornærmedes bruk av modalitet. Hun har parafasert den påståtte trusselen og brukt anføringsverb som "det fremkom" og ser ut til å oppsummere tiltaltes sinnstilstand under møtet som amper. Det er videre interessant at retten ser ut til å akseptere en oppfatning om at problem skal kunne være et hyperonym til drap.

Juridisk sett ser en trussel sin status ut til å være avhengig av hvordan retten hypotetisk sett mener at det er mulig å reagere på den - hvorvidt den er egnet til å skape alvorlig frykt, og ikke nødvendigvis hvorvidt den gjør det i enkelttilfellene. I denne saken forholder det seg slik at den påståtte trusselen ikke gjorde fornærmede redd i følge hennes egen forklaring, men retten mener likevel at den er egnet til å skape alvorlig frykt. Slik jeg ser det, er det å tøyne regelverket langt. For i denne saken er det ikke bare slik at fornærmede ikke ble redd, men ifølge hennes forklaring har tiltalte brukt en ganske forsiktig måte å uttrykke den påståtte drapstrusselen på. Det er derfor underlig at retten har valgt å legge vekt på fornærmedes forklaring under utformingen av dommen, for slik jeg ser det virker ikke denne forklaringen særlig tillitsvekkende.

I neste kapittel skal jeg se på den flerspråklige forklaringen til tiltalte for å se om jeg kan finne noen svar på hvorfor den ikke er blitt vektlagt.

7. DEN FLERSPRÅKLIGE FORKLARINGEN

7.1 Innledning

I rettssalen er det viktig å anstrenge seg for å frembringe det ønskede inntrykket av seg selv hos tilhørerne, fordi det kan være så mye å tape eller vinne på den arenaen. Dette gjelder spesielt for saker, som denne, der det ikke finnes håndfaste beviser, og rettsforhandlingene utelukkende bygger på to parters gjenfortellinger av sine ulike opplevelser av en samtale. Tiltalte hevder å ikke ha kommet med trusler, mens fornærmede hevder at han har fremsatt en drapstrussel. De ulike partenes muntlige fremstillinger blir svært viktige, fordi utfallet av en retts sak kan preges av disse. Skyldspørsmålet kan med andre ord påvirkes av den tillit eller mangel på tillit som deltakernes muntlige redegjørelser skaper der og da.

Det som er spesielt under en flerspråklig forklaring er at retten som oftest bare har tilgang til tolkens gjengivelse av tiltaltes forklaring, og ikke originalforklaringen. En slik situasjon kan ha konsekvenser for tiltaltes muligheter til å påvirke tilhørerne, for tolkens gjengivelser er avhengig av tolkens språk- og tolkeferdigheter. Det er tolken som formidler tiltaltes budskap, det er hennes formuleringer retten hører og fortolker, og vi skal se at tolkens gjengivelser har hatt innflytelse på tiltaltes troverdighet. Jeg skal se på hvilke konsekvenser den flerspråklige kommunikasjonen har for tiltaltes muligheter til legge frem sin side av saken. Dette kapittelet skal med andre ord belyse hvilke begrensninger den flerspråklige kommunikasjonen kan utgjøre for en tiltaltes muligheter for å legge frem sin side av saken i retten.

Det er tiltaltes tale slik den er gjengitt av tolken som kan true tiltaltes rettsikkerhet, for overbevisning og overtalelse er viktig i rettssalen. Ifølge Lindhardt (1987:72) sier Aristoteles at overbevisning skapes av tre ting: talerens moralske karakter, tilhørernes sinnstilstand og selve talen. Selve talen kan sees og analyseres ut fra ulike synsvinkler (Lindhardt 1987). En kan se på den ut fra *inventio* (innholdet), *elocutio* (stilen), *disposition* (komposisjonen), *memoria* (at fremstillingene er lært utenat) og *actio* (fremførelsen). Dette er med andre ord de fem disiplinene som er viktige i praktisk talekunst. Jeg skal ved gjenoversettelser vise at tolken gjennom sine gjengivelser endrer innholdet, *inventio*, i tiltaltes tale. Dette gjelder særlig under dialogen. Under monologen er det særlig *actio*, fremførelsen, av talen som endres fordi den er preget av svake ferdigheter i norsk, samt svak koherens.

Dommen i denne saken er basert på fornærmedes forklaring. Tiltaltes forklaring er ikke blitt vektlagt. Det betyr at tiltalte i denne saken ikke er blitt tillagt troverdighet av beslutningsfatterne - at de ikke har trodd på hans forklaring. I dommen er det imidlertid tatt med som formildende omstendighet at tiltalte ikke tidligere har opptrådt truende slik vi ser fornærmede sier under:

Utsnitt 46

417. F: har du oppfattet at han har opptrådt på en måte sånn før?

418. V: nei.

I denne saken er det fornærmede som blir trodd. Hvorfor er det hun som blir trodd? Jeg antar at det har noe å gjøre med hvordan tiltalte fremsto for retten, og jeg skal derfor i første omgang se nærmere på tiltaltes forklaring.

Det ser ut til å være bred enighet om at den som behersker rettens kultur og språkbruk har større sjanser for et bedre utfall i retten enn en som ikke gjør det. Jeg vil undersøke hvilke lingvistiske faktorer som kan påvirke troverdigheten i rettssalen under en flerspråklig rettsforhandling. Jeg antar at både tiltalte og fornærmede har forsøkt både å fremstille seg selv i et best mulig og troverdig lys og å vinne sympati hos rettens øvrige aktører. Dette diskuteres for eksempel av Grønhaug (1984):

Kunsten å overtale vil da bero på ferdighet i å bruke et idiomspåk der ens taktiske, saksspesifikke og gevinstrettede utspill kan ikles en idiomatisk form som bærer frem og formidler en normativ grunnverdi som alle i arenaen må akseptere. (1984:5)

Det er ikke tidligere gjort undersøkelser i Norge der en forsøker å peke på konkrete lingvistiske faktorer som kan påvirke utfallet av en rettsak. Grønhaugs artikkel er skrevet innenfor en antropologisk tradisjon og handler mer om normer og verdier.

Tiltaltes forklaring i retten består ofte av en monolog og en dialog, slik som i denne saken der aktor først ber tiltalte forklare hva som skjedde den aktuelle dagen på sosialkontoret. Etter at tiltalte har forklart seg, stiller først aktor sine spørsmål til tiltalte før ordet blir gitt til forsvarer. Under analysearbeidet med monologen skal jeg se på datamaterialet som en tekst, idet jeg skal benytte begreper fra tekstanalysen. Her skal vi se at tolken har problemer relatert

til vokabular, morfologi, syntaks og koherens. Under dialogen er kommunikasjonsproblemene hovedsakelig knyttet til ulike typer utelatelser i de tolkede gjengivelsene, og jeg skal se på hvilke konsekvenser dette har for tiltaltes forklaring.

7.2 Monologen til tiltalte

Tiltaltes forklaring består blant annet av en monolog helt i begynnelsen av rettsforhandlingene. Her ser den største utfordringen for tolken ut til å være knyttet til koherens, og når tolken har problemer med å ivareta koherensen i sine gjengivelser kan dette ha konsekvenser for tiltaltes muligheter for å forklare seg. Jeg skal vise at tolken har vanskeligheter med valg av pronomen som logiske forbindere og at gjengivelsene av og til mangler logiske forbindere. Tolken har imidlertid, som nevnt, også andre problemer, og de er knyttet til vokabular, morfologi og syntaks.

Kommunikasjonsproblemene i tiltaltes monolog gjør det svært krevende å følge med på innholdet. Uten å ha forstått den arabiske versjonen, slik det trolig er for retten, vil jeg tro det kan være vanskelig å forstå slike forklaringer. Det kan også være at det er så krevende for retten å følge med på tiltaltes forklaring at de gir opp. Jeg vil i alle fall ikke utelukke muligheten for at retten ikke har forstått tiltaltes forklaring. Det som i alle fall er helt sikkert, og som har følger for tiltaltes rettssikkerhet, er at de tolkede gjengivelsene er så fulle av mangler at vi her kan snakke om en tiltalt som ikke er blitt hørt. Ovennevnte trekk ved tiltaltes forklaring slik den er gjengitt av tolken kan være noe av årsaken til at den ikke er blitt vektlagt under utformingen av dommen. Grønhaug (1984) sin analyse av en rettssak viser tyrkiske tiltalte med svekket mulighet til å gjøre rede for seg, og minner om retten til å gjøre rede for seg i forbindelse med rettssikkerhet:

Selv en drapsmann, eller nettopp en drapsmann, har en rett til å få gjøre rede for seg. Jeg har beskrevet enkelte steg i det kommunikative forløpet som har medført en kumulativ svekkelse av drapsmannens sjanse til å hevde denne retten. Jeg finner det rimelig å si at dermed er hans sjanse til rettssikkerhet også blitt svekket. (Grønhaug 1984:25)

Vi skal se at tolken har en innvirkning på hvordan budskapene til tiltalte oppfattes og at gjengivelsene således kan ha hatt en innflytelse på tiltaltes muligheter for å skape troverdighet. Tiltaltes forklaring, slik den gjengis av tolken i retten, belyser således noe av den

kunnskapen det er viktig at en tolk besitter for å kunne foreta de rette beslutningene når hun tolker. Tolkens ytringer velger jeg å kalle gjengivelser etter Wadensjö (1998):

Most interpreters' utterances are analysable as reformulations of prior original utterances and can therefore be termed renditions. A rendition is a stretch of text corresponding to an utterance voiced by an interpreter. (Wadensjö 1998:106)

I denne analysen av tiltaltes monolog skal jeg se på hvor forståelig den er for retten. Jeg skal gi eksempler på språket som benyttes og koherensen mellom replikkene i monologen.

I en del av transkripsjonsutsnittene jeg skal bruke har jeg tatt bort den arabiske talen fra transkripsjonen, fordi det som er interessant her er hva retten fikk med seg av tiltaltes forklaring, dvs. den norske gjengivelsen og ikke den arabiske originalforklaringen. Der det er relevant, skal jeg imidlertid trekke inn tiltaltes arabiske forklaring og selv oversette den til norsk.

Det første jeg skal gi eksempler på er kommunikasjonsproblemer knyttet til vokabular, morfologi og syntaks. Jeg skal så gå over til å se nærmere på koherensen i tiltaltes monolog.

7.2.1 Vokabular, morfologi og syntaks

Det er en del begreper som ser ut til å skape vanskeligheter for tolken under tiltaltes forklaring, og det forstyrrer kommunikasjonen. Hun har også problemer med norsk morfologi og syntaks. Dette skal jeg gi eksempler på. Utsnittet under er hentet fra begynnelsen av tiltaltes forklaring der vi ser at aktor ber tiltalte forklare hvorfor han skulle på sosialkontoret den dagen og hva som skjedde. Igjen så står A for aktor, TT for tiltalte og T for tolk:

Utsnitt 10

40. A: kan du forklare hvorfor du skulle på sosialkontoret denne dagen og hva som skjedde?

41. T: [...]

42. TT: [...]

43. T: eh etter at han hadde gikk på norskkurs i en måned (dato) fikk han høre atte (xxx) fra arbeidskontoret

44. TT: [...]

45. T: arbeidskontoret wa ay:i kontor?

45a. T: arbeidskontoret og hvilket kontor?

Over ser vi først at tolken ikke behersker norske fortidsformer, jfr. "han hadde gikk" (replikk 43). Vi ser også at hun må spørre tiltalte om hvilket annet kontor det dreide seg om (replikk 45), og det tyder på at hun ikke er så sikker på noe av det sentrale vokabularet som gjelder for tolkeoppdrag i offentlig sektor.

Monologen fortsetter:

Utsnitt 11

46. TT: [...]

47. T: eh etter at eh han gikk en måned på amokurs, han gikk eh en måned lenger.

Vi ser over at tolken igjen har problemer med norske fortidsformer, og "lenger" har ingen funksjon i setningen (replikk 47). Vi ser også tegn på usikkerhet ettersom det er tre eh'er i replikken.

I replikkene under ser vi at tolken har problemer med flyktningekontoret:

Utsnitt 12

50. T: ehm han spurte hvor han får penger fra om de får det fra arbeidskontoret eller eh flykt eh

51. A: flyktningkontoret. ↓

Flyktningekontoret har hun trolig lite kjennskap til ettersom vi også tidligere har sett at hun har hatt problemer med ordet. Det er også interessant at det her er aktor som fyller ut replikken til tolken, mens i mange andre tilfeller er det tiltalte. Dette er normale former for samarbeid mellom selvstendige samtalepartnere.

Tolken fortsetter:

Utsnitt 14

56. T: han fikk høre at han er den eneste som ikke fikk eh penger.

57. TT: [...]

58. T: og etterpå det spurte jeg sjefen
59. T: eh han gikk til saksbehandleren hans,
60. TT: eh sjef på amo-kurs (xxx)

Vi ser i replikk 60 at tiltalte retter opp en feil fra tolkens side, at han retter saksbehandler til sjef på amo-kurs. Dette kan ha påvirket rettens inntrykk av tiltaltes norskferdigheter, og kanskje særlig dersom de ikke har lagt merke til at dette er begreper tiltalte også benytter i arabisk.

Som vi ser under må tolken igjen få hjelp av tiltalte til flyktningekontoret i replikk 64:

Utsnitt 15

61. T: ja sjefen på amokurs.
62. TT: [...]
63. T: eh han ringte til arbeidskontoret og eh
64. TT: flyktning
65. T: flyktningkontoret, og sa at han hadde ikke fått penger, så spurte han henne saksbehandleren hans.

Vi ser også over i replikk 63 at pronomenet "han" refererer til sjefen på amo-kurset. I replikk 65 refererer imidlertid pronomenet han til tiltalte første gang det brukes, mens det refererer til sjefen på amo-kurset andre gang, og det siste eiendomspronomenet i samme replikk refererer igjen til tiltalte. Dette gjør det krevende for tilhørerne å få tak i innholdet. Under har jeg selv oversatt replikken fra arabisk:

62.a TT: han ringte flyktningekontoret og gjorde dem oppmerksomme på at khalid ikke hadde mottatt lønnen og spurte hvem saksbehandleren hans var

Vi ser også at tolken ikke gjengir korrekt at amo-sjefen også spurte hvem saksbehandleren til tiltalte var i replikk 65. I replikk 65 ser det nemlig ut som om amo-sjefen spurte saksbehandleren om noe som vi ikke får svar på.

I replikk 113 er det en preposisjon for mye (jfr. vente til deg) i tillegg til gal ordstilling og således ikke syntaktisk korrekt norsk:

Utsnitt 23

112. **TT:** [...]

113. **T:** og sa at du kan vente en sjekk til deg en sjekk.

Tolkens norsk bærer dessuten preg av hennes arabiske språkbakgrunn slik vi ser i eksempelet under (replikk 135):

Utsnitt 25

134. **TT:** wa ka:n fi su:ʔfahm yaʕni

134 a. TT: og det var en misforståelse

135. **T:** det var misforståelse.

I replikk 135 ser vi at hun utelater den ubestemte artikkelen "en". Årsaken til at artikkelen er utelatt er sannsynligvis at ubestemt artikkel ikke finnes i arabisk, at det her kan være inferens fra arabisk (jfr. for eksempel Mejdell 1987 om kontrastive forskjeller i norsk og arabisk).

Jeg har nå vist at tiltalte ikke får frem begynnelsen av sin forklaring fordi tolken ikke ser ut til å ha de ferdigheter som kreves for å gjengi den på norsk. Vi har sett at hun har problemer med vokabularet, og at det har skapt avbrudd i tiltaltes forklaring. Mangelfullt vokabular hos polititolker er påvist av Gundersen (1999), og han nevner også et foredrag han en gang holdt hos et privat tolkebyrå. Om det sier han følgende:

Enda mer usikker ble jeg vinteren 1998 da jeg holdt et foredrag for en gruppe tolker i et privat tolkebyrå i Oslo om tolking for politiet. En "språktest" jeg arrangerte, avdekket stor mangel på kunnskap om begreper de ville ha måtte bruke ved oppdrag hos politi og rettsvesen. (Gundersen 1999:3)

Denne tolken ser ikke ut til bare å ha et mangelfullt vokabular på norsk i forhold til dette tolkeoppdraget, men også på arabisk. Det neste eksempelet er et eksempel på en endring av et begrep, trolig fordi tolken ikke kjenner det ekvivalente arabiske begrepet:

Utsnitt 34

263. V: jeg spurte da om det gjaldt økonomi og eh i og med at jeg var hans eh økonomiske saksbehandler på det tidspunktet, og det bekrefta hu at det gjorde.

264. T: wa hiya saʔalit-ha al-mudar:isa in:u hal ha:da al-muškila tataʔal:aq bi-l-flu:s?
yaʔni (xxx)

264a. T: *Og hun spurte henne læreren om dreier problemet seg om penger?(xxx)*

Over ser vi at tolken gjengir økonomi med penger. For ordens skyld vil jeg nevne at et mer ekvivalent økonomibegrep finnes på arabisk: /iqtisʔa:d/.

Nå skal jeg gå over til å se på koherensen i talen.

7.2.2 Koherens

Gjennomgående er koherensen i tiltaltes monolog, slik den gjengis på norsk av tolken, svært svak eller ikke-eksisterende. Den logiske forbindelsen til de omkringliggende ytringene er med andre ord vanskelig å få tak i. Dette skyldes blant annet at tolken ser ut til å ha problemer med forbinderne mellom ytringene. Jeg skal gi noen eksempler på dette:

Utsnitt 13

52. T: flytningskontoret, og eh den ene sendte han til den andre.

53. TT: [...]

54. T: etter det han hadde ikke noen penger han måtte låne fra sine venner,

Over ser vi at det er vanskelig å få tak i hva som er ment. Dette skyldes trolig forbinderen ”etter det” (replikk 54) fordi det gir liten mening at tiltalte ikke skulle ha noen penger etter å ha vært på flyktningekontoret og arbeidskontoret. Dersom vi ser på originalforklaringen sa tiltalte ikke ”etter det”, men ”og” (wa). Forklaringen på hvordan en slik feil kan ha oppstått kan ligge i bruken av konjunksjoner i arabisk ettersom det i arabisk benyttes et relativt lite antall konjunksjoner som kan ha ulik betydning avhengig av konteksten. De mest frekvente konjunksjonene i arabisk er wa og fa (Al-Jabouri og Knowles 1988). Ifølge Holes (1984:234) kan /wa/, konjunksjonen som ble benyttet i tiltaltes arabiske forklaring, markere ”temporal sequence, logical consequence, purpose, result or concession”. I originalforklaringen handler dette således neppe om en temporal kobling slik det gjør i tolkens norske gjengivelse.

I det neste eksempelet finner vi noe lignende:

Utsnitt 22

109. **T:** jeg sa jeg venter på politiet og da kan jeg fortelle dem.

110. **TT:** wa baʕde:n talaʕat min al-ɣurfa.

110a. TT: så gikk jeg ut av rommet.

111. **T:** men da han eh forlate rommet.

Over (replikk 111) ser vi at replikken begynner med konjunksjonen ”men”, og dette er en forbinder som kan benyttes i adversativkobling der en har en relasjon som involverer en motsetning (Svennevig 2001:210). Relasjoner som involverer en motsetning, er ifølge Svennevig (2001) slike ting som kontrast, motsigelse eller innrømmelse. Det er imidlertid vanskelig å forstå hvordan replikk 111 skulle ha en slik sammenheng med replikk 109. Dette problemet finner vi imidlertid ikke i originalforklaringen til tiltalte. Der er det ikke forbinderen ”men”, men ”wa” som benyttes, og den er trolig ment å uttrykke en temporal kobling. I forklaringen til tiltalte handler det altså ikke om en adversativkobling, men en temporal kobling.

7.2.3 Pronomen som logiske forbindere

Jeg har tidligere vist at tolken skaper en uklarthet i forhold til hvem pronomenene hun benytter refererer til. Det som særlig er å bemerke er stadige pronomenvekslinger, dvs. at hun for eksempel veksler mellom å bruke 1. og 3. persons personlige pronomen når hun refererer til samme person. Dette er også tidligere berørt av Cardona (1996) der hun beskriver dette som pronomenvirring.

Bruk av pronomen som forbindere forutsetter kjenthet og at referenten allerede er i fokus for bevisstheten. Ettersom tolken stadig veksler mellom de pronomenene hun benytter for å referere til ulike personer er referenten ikke alltid i fokus for bevisstheten til tilhørerne, og det blir uklart hvem hun mener å referere til. Resultatet blir en del ikke-identifiserbare referenter, og dette skal jeg gi noen eksempler på:

Utsnitt 16

66. **T:** berit hansen.
67. **TT:** [...]
68. **T:** er saksbehandleren hans.
69. **TT:** [...]
70. **T:** ja ringte han og sa at han kunne komme og hente penger.
71. **TT:** fa huwa il:i hadas, nafs al-yo:m as-sa:fa tinte:n,
72a. TT: og det var det som skjedde, samme dag klokka to,
72. **T:** og på samme dag klokka to,
74. **TT:** (xxx) al-yo:m nafs al-waget fi nafs al-tari:x (dato)
74a. TT: (xxx) dagen samme tid på samme dato (dato)
75. **T:** (dato)
76. **TT:** as-sa:fa tinte:n
76a. TT: klokka to
77. **T:** klokka to,
78. **TT:** [ana wa berit hansen ga?adna bi-l-maktab]
79. **T:** jeg og berit hansen var på rommet,

I replikk 70 viser det seg at samme pronomen refererer til to forskjellige personer. Første gang refererer det til sjefen på amo-kurset og andre gang til tiltalte. Dette er for så vidt ikke uvanlig, men det som er uvanlig er at det ikke er andre indikasjoner i konteksten som kan indikere hvem disse pronomenene er ment å referere til. I replikk 79 foretar tolken en pronomensveksling og bruker her 1. personspronomenet når hun refererer til tiltalte, mens hun i replikk 68 og 70 har brukt 3. personspronomenet. Replikk 79 ser for øvrig pussig ut og det skyldes to forhold. For det første at "kontoret" her er gjengitt med "rommet". For det andre er det en direkte oversettelse fra arabisk og således ikke idiomatisk norsk der det i formelle sammenhenger er vanlig å nevne den andre først, dvs. altså berit hansen og jeg. Dette er kanskje en inferens fra arabisk der førsteperson nevnes først.

Den stadige vekslingen av pronomen fortsetter:

Utsnitt 17

80. **TT:** [...]

81. **T:** hun fortalte jeg kan kunne få sjekk på penger for han hadde noe papirer,

82. **TT:** [...]

83. **T:** han forklarte atte eh det har vært cirka en måned og han ikke hadde fått penger, og arbeidskontoret sa at flyktningekontoret som skal betale, og så han ville klage på det.

84. **TT:** [...]

85. **T:** og han ville vite hva eh hvorfor dette skjedde, hva var årsaken.

86. **TT:** [...]

87. **T:** [...]

88. **TT:** [...]

89. **T:** hun spurte hvorfor jeg ville klage, og jeg sa det er fordi jeg hadde ikke fått penger på en måned, og jeg ville gjerne vite årsaken.

I replikk 81 ser vi at tolken veksler pronomen igjen og går over til 1. person når hun refererer til tiltalte, og i samme setning går hun over til å bruke 3. person entall når hun refererer til tiltalte. I replikk 89 ser vi igjen at det forekommer en pronomensveksling og at tolken går over til å bruke 1. person når hun refererer til tiltalte.

Utsnitt 18

90. **TT:** [...]

91. **T:** og hvor eh feilen ligger.

92. **TT:** [...]

93. **T:** jeg skal ringe politiet og de kommer og henter deg.

I replikk 93 ser vi en ny interessant pronomensveksling. Her er nå saksbehandleren som hittil er blitt referert til i 3. person entall referert til i 1. person entall i direkte tale, og vi så i replikk 89 at samme pronomen ble brukt til å referere til tiltalte.

Monologen fortsetter med nye vekslinger av pronomen:

Utsnitt 20

100. **TT:** [...]

101. **T:** jeg ventet på at politiet skal komme.

102. TT: [...]

103. T: og vil klage til sjefen.

104. TT: [...]

105. T: han ville eh fortelle eh sa det til sjefen om det problemet og fortelle politiet hva som skjedde.

I replikk 101 er tiltalte referert til i 1. person, mens i replikk 105 er han referert til i 3. person.

Så langt har jeg gitt eksempler på tolkens bruk av pronomen på norsk. Under ser vi et eksempel på tolkens pronomensbruk i arabisk, der hun veksler på samme måte som på norsk, og eksempelet er hentet fra aktors utspørring av fornærmede:

Utsnitt 39

299. A: eh skjønnte tiltalte norsk?

300. FN: ja,   ʔ

301. T: hal fahimt al-norwiʒi:ya? ʔ

301a. T: forsto du norsk?

302. FN: slik jeg forsto det,

303. T: hiya qa:lit naʕm.

303a. T: og hun sa ja.

304. A: åssen bakgrunn har du for det? har du prata med han før om andre ting?

305. FN: ja jeg hadde som sagt vært saksbehandler en periode for han når dette her skjedde.

306. T: ke:f taʕrif in:u yitka:l:am al-luʔa? (.) wa hiya qa:lat in:u hiya takal:amit maʕa-k baʕd

306a. T: hvordan vet du at han snakker norsk? (.) og hun sa at hun har snakket med deg etter.

I replikk 301 ser vi at tiltalte er gjengitt med ”du”, dvs. 2. person entall, av tolken. Noen replikker senere, i replikk 306, ser vi at nå er fornærmede 2. person entall mens tiltalte er 3. person entall.

Ettersom denne vekslingen mellom personlige pronomen dukker opp i begge språk har den antakeligvis tolketekniske forklaringer og ikke språklige. Det kan være et typisk trekk for en tolk i en læringsprosess i tolkefaget. Det ser imidlertid ikke ut til at tolken skaper samme grad av uklarheter på arabisk som på norsk, og det skyldes trolig at hun behersker arabisk bedre.

7.2.4 Manglende logiske forbindere

En annen årsak til manglende koherens i tolkens gjengivelser er utelatelse av logiske forbindere. Dette gjør det vanskelig å forstå sammenhengen mellom replikkene.

I tiltaltes monolog, slik den gjengis av tolken, er det flere eksempler på manglende logiske forbindere, og jeg skal vise noen av dem. Det første eksempelet følger under der den direkte talen ikke har noen innledning (replikk 93):

Utsnitt 18

90. **TT:** [...]

91. **T:** og hvor eh feilen ligger.

92. **TT:** [...]

93. **T:** jeg skal ringe politiet og de kommer og henter deg.

I eksempelet over ser vi at den direkte talen dukker opp av intet ettersom den ikke blir introdusert med for eksempel "hun sa" (replikk 93), og det forvansker forståelsen av sammenhengen.

Ifølgende utsnitt ser vi igjen et eksempel på manglende logisk forbinder:

Utsnitt 19

94. **TT:** [...]

95. **T:** eh han ble så redd,

96. **TT:** [...]

97. **T:** og han lurte på hvorfor hun skulle ringe politiet.

98. **TT:** [...]

99. **T:** hva har jeg gjort for at du skal ringe etter politiet?

Utsnittet over fremstår som oppstykket fordi det mangler en logisk forbinder mellom replikk 97 og 99, fordi direkte tale plutselig dukker opp (replikk 99) uten at den blir introdusert.

Det kan være at det er vanskelig for retten å få tak i sammenhengen i tiltaltes forklaring. Jeg har vist eksempler på ytringer som ikke henger sammen med foregående i tiltaltes forklaring slik den gjengis av tolken. Dette betyr at en rettstolk må kunne mer enn bare å oversette ord, hun må samtidig også ha evnen til å følge med på en rettsforhandling som en helhet og skape sammenhengende tale, dvs. sammenheng i replikkene slik at de blir forståelige for tilhørerne. Dette er også diskutert av Wadensjö (1998) der hun undersøker tolkens rolle i forhold til relevante tilhørere, og et viktig teoretisk utgangspunkt er at tolken både oversetter og koordinerer talen til primærtalerne. Studien viser at vellykkete tolkede samtaler i stor grad nettopp skyldes tolkenes evne til både å overføre budskap og skape flyt i talen.

Denne tolkens gjengivelse av tiltaltes forklaring fremstår som svært fragmentert og dels usammenhengende. Det er interessant at Berk-Seligson (1990) finner det motsatte hos tolkene i materialet sitt, som gjengir spanske vitneforklaringer på engelsk. Berk-Seligson viser at tolkene tenderer til å forlenge forklaringene i sine gjengivelser, og at de i den prosessen konverterer fragmentert tale til en mer narrativ forklaring. Dette kan igjen føre til at troverdigheten påvirkes i negativ retning ifølge Berk-Seligson. Jeg tror imidlertid ikke at den fragmenterte og usammenhengende talen hos tolken i mitt materiale, har påvirket tiltaltes forklaring i positiv retning. Påvirkningen er heller negativ fordi gjengivelsene er så usammenhengende og uklare slik de er gjengitt på norsk. Forskjellen på denne tolken og tolkene i materialet til Berk-Seligson, skyldes blant annet det faktum at sistnevnte tolker er på et høyere ferdighetsnivå, i alle fall i den forstand at de er i stand til å skape en sammenhengende forståelig tekst. Denne norske rettsforhandlingen er dessuten en annen situasjon der tiltalte blir bedt om å forklare med egne ord, og det fører til en sammenhengende forklaring fra tiltalte. Jeg har imidlertid inntrykk av at vitnene i Berk-Seligson sitt materiale er mer styrt av advokatene, at deres spørsmål i større grad begrenser svarmulighetene ettersom hun henviser til tidligere forskning som viser nettopp hvilke føringer spørsmålene legger for svarene. Vi ser i innledningen til aktor sin utspørring av tiltalte at han ber tiltalte forklare med egne ord hva som skjedde.

Utsnitt 9

36. A: ja khalid, nå vil jeg gjerne ha forklaring om hva som skjedde med dine egne ord, og hvis du kan forklare og hvis du kan forklare det i sammenheng så ville det være det beste.

Kanskje er det forskjeller mellom det norske og amerikanske rettsvesen når det gjelder bruk av åpne eller lukkede spørsmål, eller kanskje handler det om individuell og/eller situasjonell variasjon.

7.3 Monologen i forfatters oversettelse

Hva om retten hadde forstått tiltalte på arabisk og hans forklaring ikke var blitt gjengitt på norsk av denne tolken? Ville de sattet igjen med samme inntrykket? Ville det vært like vanskelig å forstå? Ville det vært like vanskelig å få sammenhengen i det som ble sagt? Svarene på disse spørsmålene er trolig nei, og for å belyse dette skal jeg nøye meg med å gjengi begynnelsen av tiltaltes forklaring på arabisk i egen oversettelse til idiomatisk norsk. Denne oversettelsen er ikke ment å gi et fullstendig bilde av tiltaltes originale muntlige monolog, fordi dette bare er en oversettelse av transkripsjonen med de muligheter for skjvheter det gir. Teksten gir derfor kun et innblikk i hvordan monologen fremsto for meg som forsto den på originalspråket, blant annet fordi den nå for leseren fremstår som en skriftlig tekst og ikke i sin muntlige form i rettssalen.

I tiltaltes originale arabiske forklaring er sammenhengene mellom de ulike replikkene langt klarere, og han har ikke problemer med vokabular, morfologi og syntaks. Først vil jeg bare nevne at tiltalte ikke har arabisk som førstespråk, men kurdisk. Dette kan ha komplisert tolkens arbeid, og vi kan anta at dersom han hadde forklart seg på kurdisk, ville forklaringen hans vært bedre. Det som er spesielt i denne forbindelse er at dette mulige ekstra språkproblemet ikke er diskutert av verken dommer eller advokater. Dette ble bare så vidt nevnt av flyktningkonsulenten under hans forklaring slik vi ser under i replikk 532:

Utsnitt 53

532. V: jeg kunne presisere at alle samtalene som foregikk mellom eh bruker eller vanlig og saksbehandlere og flyktningavdelingen foregikk foregikk med tolk. fordi eh e jeg personlig snakker med han eh på arabisk, han er kurder men han kunne kunne snakke arabisk.

Men nå skal jeg fortsette med å gjengi tiltaltes forklaring i egen oversettelse fra arabisk, for å vise at denne er langt klarere og mer velformulert enn den vi har sett gjengitt av tolken:

40.a T: kan du forklare hvorfor du skulle på sosialkontoret denne dagen, og hva som

skjedde?

42a. **TT:** mener du spør han meg om å fortelle dem sannheten? samme dag(dato) hadde jeg gått en måned, jeg studerte fortsatt på skolen og lærte norsk. i begynnelsen av kurset byttet jeg kurs. jeg tok det med studenten en måned. de fortalte meg på kontoret arbeidskontoret at det er vi som skal gi dere lønn (xxx)

46.a **TT:** og flyktningekontoret, eh vi fortsatte på kurset på det kurset der vi studerte norsk og så på et annet kurs, og etter omtrent en måned hadde jeg ennå ikke fått noen penger.

49.a **TT:** jeg spurte de ansvarlige hvor lønnen skulle komme fra. arbeidskontoret sa at flyktningekontoret skulle gi oss lønn og flyktningekontoret sa at lønnen skulle komme fra arbeidskontoret fordi vi nå gikk på amo-kurs.

53a. **TT:** cirka det nærmet seg en måned. nesten en måned. og vi fikk ingen penger så vi lånte av vennene mine.

55a. **TT:** de sa til meg så rart at du er den eneste som ikke har fått lønn.

57.a **TT:** jeg spurte så sjefen på amo-kurset.

62.a **TT:** han ringte flyktningekontoret og gjorde dem oppmerksomme på at khalid ikke hadde mottatt lønnen og spurte hvem saksbehandleren hans var

70.a **TT:** berit Hansen er saksbehandleren og han fortalte dem det, og han sa til meg at jeg kunne komme å hente pengene.

72a. **TT:** og det var det som skjedde, samme dag klokka to,

74a. **TT:** (xxx) dagen samme tid på samme dato (dato)

76a. **TT:** klokka to

78.a **TT:** satt berit hansen og jeg på kontoret.

80.a **TT:** hun sa til meg at jeg vi skal gi deg penger, vi gir deg en sjekk men jeg var kommet med papirer og kommet for å spørre henne om de papirene jeg hadde.

82.a **TT:** og jeg sa til henne at det er gått en måned uten at vi har fått penger, og arbeidskontoret sa til meg at jeg skal få penger fra flyktningekontoret og flyktningekontoret sa til meg fra arbeidskontoret, og jeg vil gjerne klage til den ansvarlige.

84.a **TT:** og jeg sa at jeg vil dra til den ansvarlige for å få vite årsaken og hvor feilen oppsto.

86.a **TT:** jeg ville fremme en klage til den ansvarlige.

88.a **TT:** Hun spurte meg om hvorfor jeg skulle klage, hun spurte meg hvorfor jeg

skulle klage og det var fordi jeg ville vite grunnen. det var gått omtrent en måned uten at jeg hadde fått penger og jeg ville vite årsaken og hvor feilen var oppstått.

90.a TT: og hvor feilen ligger.

92.a TT: da sa hun til meg at hun skulle anmelde meg til politiet, at hun skulle ringe politiet slik at de kunne sperre meg inne.

94.a TT: og på den tiden var jeg litt nervøs,

96.a TT: jeg spurte hvorfor hun skulle ringe politiet,

98.a TT: og hva for noe galt jeg hadde gjort for at hun skulle ringe politiet?

100.a TT: og at jeg skulle vente på politiet.

102.a TT: så skulle jeg klage til den ansvarlige.

104.a TT: på dette problemet og klage til politiet på hvorfor dette problemet oppsto, klage til begge både til den ansvarlige og til politiet, jeg ville fortelle dem hvorfor dette problemet oppsto.

106.a TT: hun sa til meg at hun skulle gi meg en sjekk.

108.a TT: og jeg sa til henne at jeg venter på politiet så jeg kan fortelle dem dette,

110.a TT: så gikk jeg ut av rommet.

112.a TT: hun sa du kan vente så skal vi skrive ut en sjekk til deg.

114.a TT: og jeg sa at jeg vil fortelle den ansvarlige om denne klagen. jeg vil vite om feilen hvor den oppsto i lønnen.

116.a TT: og hvorfor hun skulle tilkalle politiet når jeg ikke hadde gjort noe galt,

118.a TT: så tok jeg sjekken og dro.

Jeg skal la denne teksten tale for seg selv og gå videre til dialogen med tiltalte.

7.4 Dialogen med tiltalte

Dialogen med tiltalte under forhandlingene består for det meste av aktor og forsvarer sin utspørring av ham. Her skal jeg se på noen ulike utsnitt fra denne utspørringen der tiltaltes troverdighet kan ha blitt påvirket i negativ retning fordi tolken ikke har tilstrekkelige tolkeferdigheter til å gjengi hans replikker.

For å få frem tolkens utilstrekkelige tolkeferdigheter har jeg benyttet oversettelse av originalytringene som metode. Typen oversettelse jeg har valgt er gjenoversettelse (back-translation etter Baker 1992, jfr. teorikapittelet.).

Under dialogen med tiltalte er det aktor som får ordet først for å spørre ham ut, og jeg skal trekke frem noen eksempler som kan ha påvirket tiltaltes muligheter for å skape troverdighet under aktors utspørring av ham. Som nevnt over er kommunikasjonsproblemene knyttet til tolkens mangelfulle og unøyaktige gjengivelser. Her skal jeg imidlertid også se på pragmatiske konsekvenser av gjengivelsene, og hvordan de påvirker tiltaltes muligheter for å skape troverdighet.

Under dialogen er kommunikasjonsproblemene hovedsakelig knyttet til ulike typer utelatelser i de tolkede gjengivelsene, og jeg skal se på hvilke konsekvenser dette har for tiltaltes muligheter for å skape troverdighet. Under denne delen av forhandlingen er det derfor særlig inventio eller selve innholdet, tiltalte ikke får formidlet gjennom tolken.

7.4.1 Tiltalte unnlater å besvare spørsmålet

Det første utsnittet fra transkripsjonen, som er vist under, kan ha påvirket tiltaltes troverdighet i negativ retning på grunn av en upresis gjengivelse fra tolkens side. Her kan det, slik det er gjengitt av tolken (replikk 180), se ut som om tiltalte unnlater å besvare spørsmålet:

Utsnitt 28

178. **A:** men eh fastholder du at du ikke har kommet med drapstrusler, kan du si at du ikke har gjort det?

179. **T:** inta bitqu:l in:-u inta ma: ma: qad:amat ay:i tahdi:da:t bi-l-qatl la il-ha?

178a. T: du sier at du ikke ikke har fremmet noen trusler om drap overfor henne?

180. **TT:** la ana ma muqad:im la bi-l-ʕira:q. wa la bi kul maka:n. wa xal:i yisʕalu:n kul asdiqa:ʔ-i. isʕalu:-hum ʕalay:-a. in:-u ana mu: ha:da kala:m-i wa la ha:y axla:q-i.

179a .TT: Nei jeg har ikke verken i irak eller noe annet sted. og la dem bare spørre alle vennene mine. Spør dem om meg. For det er verken mine ord eller moral.

180. **T:** eh han sier at det er ikke hans eh måte eh og ikke eh hans oppførsel å komme med slike trusler, og dere kan spørre hans venner også om det.

Over (replikk 180) kan det se ut som om tiltalte forsøker å vri seg unna aktors spørsmål ettersom han ser ut til å gi et mer generelt svar og ikke svarer konkret på spørsmålet.

I tolkens gjengivelse (replikk 180) ser vi at første setning i tiltaltes replikk, ”nei jeg har ikke...”, ikke er gjengitt. Det fører til at svaret virker mer generelt og ikke konkret slik aktor

ber om (replikk 178), og dette er et spørsmål som ofte forventes å bli besvart med et ja eller nei.

I sin respons tolker aktor tiltaltes svar som et nei, dvs. som at han ikke har kommet med drapstrusler, men det kan være svaret gir retten et inntrykk av at tiltalte forsøker å sno seg unna spørsmålet ettersom svaret er implisitt og generelt og ikke et eksplisitt og spesifikt. Dersom retten tolker det som om tiltalte forsøker å vri seg unna å besvare spørsmålet, kan det ha påvirket tiltaltes troverdighet i negativ retning.

7.4.2 Tiltaltes argumenter reduseres

Aktor fortsetter sin utspørring av tiltalte (replikk 181). Under er det eksempler på en del utelatelser som igjen er eksempler på at tiltalte ikke får forklart seg på lik linje med en som ikke er avhengig av tolk:

Utsnitt 29

181. **F:** ja, men har du heller ikke, du fikk spørsmål om du har sagt at du skulle lage problemer for de ansatte der?

182. **T:** wa inta kama:n ma: qad:amt il-ha tahdi:da:t in:u inta rah taʃmil-ha maʃa:kil bi-l-nisba li ʃuy:l-ha hiya.

182a. **T:** og du har ikke fremmet trusler overfor henne om at du skal lage problemer i forhold til jobben hennes?

183. **TT:** ana ma ga:ʔil wa ana astayrib min ha:da al-kala:m il:i hiya (xxx). ana ma: ga:ʔil, mu il-ha wa mu: li ay:i wa:hid ʃaxs ana ma atakal:am ha:-al-kala:m.

183a. **TT:** jeg har ikke sagt, og jeg er overrasket over disse ordene som hun (xxx). jeg har ikke sagt, verken til henne og heller ikke til noen annen person jeg bruker ikke å snakke slik.

184. **T:** han har verken sagt det til henne eller til andre,

Det som ikke kommer frem i tolkens gjengivelse (replikk 184) er at tiltalte ble overrasket over påstanden om hva han skal ha sagt, slik vi ser i min oversettelse (replikk 183a). Det handler her om et forsøk på å etablere troverdighet i retten, og det er trolig ment å skulle svekke fornærmedes forklaring. Ettersom det ikke ble gjengitt av tolken får ikke retten vite at tiltalte

ble overrasket over påstandene om hva han skal ha sagt til saksbehandleren. Den mangelfulle gjengivelsen fratrar ham muligheten til å skape troverdighet.

Det siste utsnittet jeg skal vise fra aktor sin utspørring av tiltalte viser nok et eksempel på utelatelser i den norske gjengivelsen og er igjen et eksempel på at tiltalte ikke når frem med hele sin forklaring. I det følgende stiller aktor spørsmål rundt når tiltalte fikk sjekken (replikk 212). Tiltalte benytter her anledningen til å utdype litt mer rundt møtet og forklarer, slik vi ser i min oversettelse (replikk 214a), at han var kommet blant annet for å klage på saksbehandleren:

Utsnitt 33

212. **F**: javel, men etter at hun etter at hun sa hun skulle ringe til politiet, hadde du noe tilbud om sjekken før, var den skrevet før eller ble den skrevet etter?

213. **T**: waqt hiya qa:lat le:-k in:a-ha raḥ tatlub aṣ-ṣurta. mata: katabit al-šek:? qabl wal:a baʿd ma: qa:lit ha:da al-kala:m fan aṣ-ṣurta?

213a. T: da hun sa til deg at hun skulle ringe politiet. når skrev hun sjekken? før eller etter at hun hadde sagt det om politiet?

214. **TT**: la: ana wad:aḥt-il-ha. ʒe:t in:u ʕindi ha: al-awra:q. wa in:u ana uri:d ʃu ism-u aqa:bi:l al-masʔu:l aṣṭaki ʕale:-tʃ. yaʕani inta (xxx) wa ha: tawqi:ʕ-ha. itne:n wa tisaʕi:n kru:n bi aṣ-ṣahr. fa je:t ana atkal:am fan al-awra:q in:u uri:d aḥki maʕa al-masʔu:l liʔan:a huwa yaʕrif ʕarabi yitarʒim-l-i:, baʕde:n hiya qa:lat-l-i ḥas:a? baʕati:-k al-flu:s wa qult ana ke:f itne:n wa tisaʕi:n kru:ne bi ṣahr wa:ḥid? baʕde:n qa:lat-l-i sa:r ʕalat wa ḥas:a naʕati:-k ʃek: wa la:kin ana ma uri:d ʃek: uri:d aʕ:rif al-ʕalat.

214a. TT: nei jeg forklarte henne. jeg kom fordi jeg hadde disse papirene. og for at jeg ville hva heter det treffe den ansvarlige for å klage på deg. mener du (xxx) og det er underskriften hennes. toognitti kroner i måneden. og jeg kom for å snakke om papirene jeg ville snakke med den ansvarlige fordi han kan arabisk og kan oversette for meg, så sa hun til meg jeg skal gi deg pengene nå og jeg sa hvordan kan det ha seg toognitti kroner på en måned? så sa hun til meg det er skjedd en feil og vi skal gi deg en sjekk men jeg vil ikke ha en sjekk jeg vil vite feilen.

215. T: eh han kom med disse papirene og viste henne at han fikk 92 kroner i en måned og det var hennes underskrift, og hun sa at det var antagelig feil og nå skulle få pengene, og han sa at han ville klage til sjefen og høre på hvorfor skjedde dette feilen

I tolkens gjengivelse kommer det slik vi ser (replikk 215) ikke frem at tiltalte var kommet for å klage på saksbehandleren, som han ifølge samme person skal ha drapstruet. Dette er igjen et eksempel på noe som tiltalte kunne ha ment at ville påvirke hans troverdighet dersom det var kommet frem for retten. Dette kan ha vært viktig informasjon i forhold til dette møtet som retten skal vurdere, og det kan ha vært viktig informasjon som forsvarer kunne brukt i sitt forsvar av tiltalte. Dette kan vi imidlertid ikke vite noe om, men selv om det ikke ville ha påvirket retten om de hadde visst dette, så mener antakeligvis i alle fall tiltalte at dette er viktig informasjon ettersom han nevner det. Retten får heller ikke vite at tiltalte ville snakke med sjefen fordi han kan arabisk og kan oversette for ham. Denne informasjonen kunne også ha vært nyttig for tiltaltes troverdighet, fordi det indikerer at han hadde kommunikasjonsproblemer under møtet på sosialkontoret, og hvorvidt det var kommunikasjonsproblemer på møtet var et viktig spørsmål under rettsforhandlingene.

Til slutt skal jeg si noe om dommerens holdning overfor tiltalte, fordi det danner noe av bakgrunnen for hans muligheter til å oppnå troverdighet.

7.4.3 Tiltalte tas ikke på alvor

I det følgende skal det handle om språklige uttrykk og holdninger, og hvordan holdninger kan uttrykkes gjennom ulike signaler.

Jeg skal vise et eksempel på et ikke-verbalt signal som uttrykker dommerens holdning overfor tiltalte. Dette er viktig informasjon for å forstå hvordan tiltalte fremsto for retten. Her er det imidlertid nødvendig med en relativt lang innledning før vi kommer til det som er interessant ved dommerens holdning (replikk 664). Jeg går derfor tilbake til fornærmedes forklaring der vi har sett at det var hun selv som kom med forslag til hva trusselen skulle innebære, og at hun nærmest ba om en alvorlig trussel. Under forsvarer sin utspørring av et av påtalemyndighetenes vitner, sosialsjefen som har foretatt anmeldelsen, spør han henne hvorvidt hun var klar over hvordan den såkalte trusselen oppsto, og som vi ser under (replikk 632 og 634) var hun ikke klar over det:

Utsnitt 56

627. **F:** nei. hun har forklart hansen her selv at det var hun som spurte hva han la i ordet eller at han skulle visstnok, hun oppfattet han som at han skulle lage problemer,

628. **V:** hm hm

629. **F:** det er mulig at han har sagt jeg vil ha mine problemer løst ikke vet jeg. men i alle fall har problemer kommet opp og så spør hun hva mener du med det, er det drepe? det er hun som har spurt,

630. **V:** hm hm

631. **F:** var du klar over det?

632. **V:** jeg vet ikke hvem som har eh eh

633. **F:** nei.

634. **V:** hvordan eh hvordan ordene har falt.

Sosialsjefens ytringer over inneholder en del nøling og omstarter. Det kan se ut som om hun ikke helt vet hva hun skal svare (replikk 632 og 634) ettersom hun påbegynner setningen på nytt (replikk 634) etter to eh'er (replikk 632). Det er også en eh i replikk 634 som viser tegn på usikkerhet. Nedenfor ser vi at hun begynner å si noe hun ikke fullfører (replikk 636), og det kommer heller ingen ny informasjon i replikk 638:

Utsnitt 57

635. **F:** nei.

636. **V:** det det

637. **F:** nei det har jeg forståelse for.

638. **V:** ja, ja,

639. **F:** for –

640. **T:** [...]

Spørsmålet om hvordan trusselen oppsto ser imidlertid også ut til å interessere tiltalte, fordi han tar opp temaet når han av sin forsvarer får tilbud om å stille sosialsjefen spørsmål. Tiltalte stiller følgende spørsmål gjennom tolken:

Utsnitt 59

661. **TT:** ana yaʕni hiya ʕukmat ʕal:a ʕe:y itgu:l, bas: samaʕat bi-: ma: ʕa:ʕifet-ha. wa kaʕan:a ma: fahimat min ad-ha turi:d it:di:-ni: bidu:n ma: hiya tifham al-ʕaʕi:qa. muʕar:ad al-kala:m samaʕat. wa turi:d itdi:n:i: fi: ha:da al-kala:m. ana la: ʕaʕrif-ha wa la: ʕa:ʕift-ha bas: isʕali:-ha ʕaxsin ʕan al-mukal:ima.

661a. TT: .jeg mener hun har dømt for noe som hun sier, som hun bare har hørt om og som hun ikke har sett. og som hun ikke har forstått så vil hun dømme meg uten at hun har forstått sannheten. bare for noe hun har hørt. så vil hun dømme meg for disse ordene. jeg kjenner ikke henne og har ikke sett henne bare spør henne personlig om samtalen.

662. **T:** han lurer på en ting hvordan ble han eh politianmeldt som hun har ingen kjennskap til eh bekjentskap til han, hun bare hørt informasjon om det problemet? og han sier at det var eh bare prat, noen kom og fortalte hva som skjedde da, hun kjente ikke han og vet ikke hvordan dette skjedde.

663. **TT:** wa baʕade:n hiya (xxx) taqsi:r hiya hatku:n masʕu:la. masʕu:la ma: taʕruf ʕan at-taqsi:r il:i yuʕdis ʕind al-muwad:afi:n. (host) le:ʕ itʕa:qaʕbu:-ni wa ma: taʕa:qbu:n al-muwad:afi:n? la (.) ma: samaʕu: ʕan hada al-taqsi:r?

663a. TT: og så hun (xxx) forsømmelse hun skal være ansvarlig. en ansvarlig som ikke vet om forsømmelsen som skjedde hos de ansatte. (host) hvorfor blir jeg straffet og de ansatte ikke straffet? nei (.) har de ikke hørt om den forsømmelsen?

664. **T:** og når det gjelder eh en feil i i noen papirer eller utbetaling, så er det ansatte sin feil og ikke hans feil og da står et problem der, og hvorfor ble han straff eller eh jeg må på en måte at det går over han og ikke over eh den som har ansvaret for feilen?

Spørsmålene her er både vage og upresist formulerte slik de er gjengitt av tolken, mens den originale arabiske teksten i min oversettelse (661a og 663a) er en mye nærere oversettelse av originalteksten.

Vi ser over (replik 661) at tiltalte ber tolken spørre henne hva hun har hørt om samtalen. I tolkens versjon er spørsmålet hvordan han ble anmeldt. Dette er to forskjellige spørsmål, og hva hun har hørt om samtalen handler om hva som ble sagt, mens tolkens versjon handler om hvordan hun anmeldte. At tiltalte er primært interessert i hva hun har hørt om samtalen

kommer således ikke frem.

Men det som er interessant her er dommerens replikk under som følger umiddelbart etter tolkens fremstilling av tiltaltes spørsmål:

Utsnitt 60

665. D: ja, jeg vet ikke om det er om det er noe vitnet skal (ler) forsøke å svare på, det første kanskje?

I replikken over ser vi noe av dommerens holdning overfor tiltalte. Det virker ikke som om han blir tatt på alvor ettersom dommeren ser ut til å le av ham. Dommeren oppfatter antakeligvis heller ikke spørsmålene hans som relevante ettersom hun betviler hvorvidt vitnet skal besvare dem. Hun ser imidlertid ut til å ha en oppfatning om at det første spørsmålet kanskje har en viss relevans der hun sier at vitnet kanskje skal forsøke å besvare det. Det er med andre ord en svak oppfordring som kan tyde på at dommeren ikke er særlig interessert.

Jeg har tidligere nevnt Holgerson (1990) sin kasusstudie fra vitnepsykologien. Hun sier at hun ofte har sett at det benyttes generelle psykologiske antagelser som støtte for domsavgjørelsen uten at det finnes belegg for at antagelsen er gyldig i det bestemte tilfellet. Kanskje har denne tiltalte vært utsatt for en slik generell psykologisk antagelse som har gått i hans disfavør.

I intervjuene til Papendorf (2000:195) bemerker noen dommere at opptreden til tiltalte med innvandrerbakgrunn ikke virker rasjonell. Dette er muligens et eksempel på en dommer som ikke oppfatter tiltalte som rasjonell ettersom han ikke ser ut til å bli tatt på alvor.

7.5 Sammenfatning

En flerspråklig rettsforhandling med en tolk uten tilstrekkelig kompetanse har alvorlige konsekvenser for tiltaltes rettssikkerhet, fordi det reduserer hans sjanser til å bruke de muligheter den norske loven gir ham til å få frem tvil og formildende omstendigheter. Den flerspråklige kommunikasjonen kan med andre ord representere et alvorlig rettssikkerhetsproblem knyttet til kontradiksjonsprinsippet, som er et viktig juridisk prinsipp og går ut på at ingen skal dømmes uten først å ha blitt hørt. Denne saken er et eksempel på en tiltalt som ikke er blitt hørt fordi tolken ikke har tilstrekkelige ferdigheter for tolkeoppdraget.

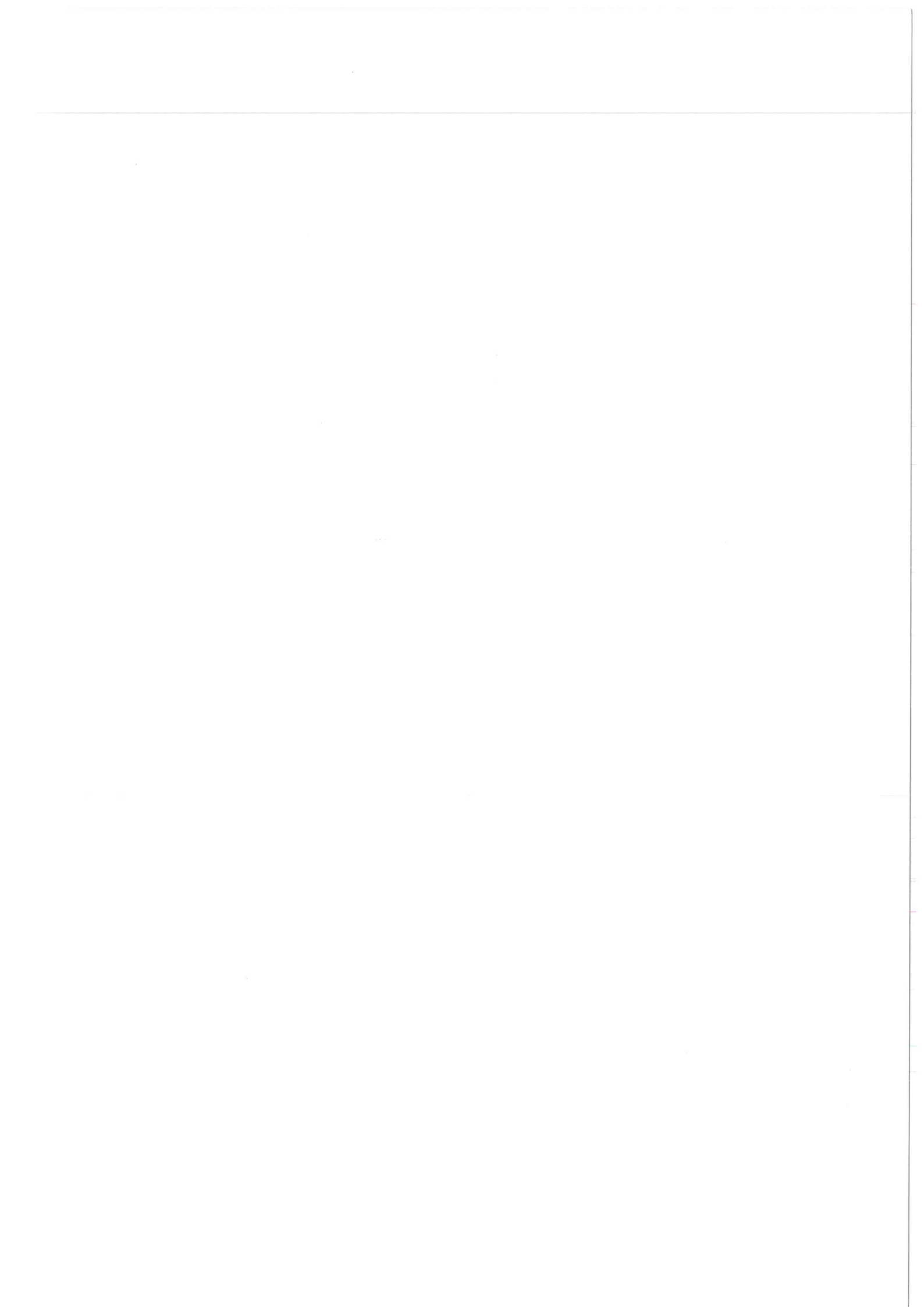

Det har trolig vært vanskelig for retten å få tak i innholdet i tiltaltes forklaring, og det er interessant at retten ikke reagerer på tolkens gjengivelser av tiltaltes forklaring.

En rettsforhandling består av både monologer og dialoger, og ofte består tiltaltes forklaring av en monolog og dialoger med forsvarer, aktor og eventuelt dommere. Det viste seg at under monologen til tiltalte var hovedproblemet at tolkens dårlige tolkeferdigheter skapte svak koherens i tiltaltes forklaring. Resultatet blir for eksempel en del ikke-identifiserbare referenter og usammenhengende replikker. Dette tyder på at koherens representerer en spesiell utfordring under tolking av monologer. Det viser også hvor viktig sammenhengen mellom hukommelse og forståelse er (jfr. for eksempel Skaaden 2002). I dialogene var problemene mer knyttet til mangelfulle og unøyaktige gjengivelser, og dette er spørsmål jeg kommer tilbake til senere i kapittel 11 og 12 der jeg analyserer tolkingen nærmere.

Ovennevnte faktorer er trolig samlet sett noe av årsaken til at tiltalte for det første fremstår som lite troverdig, at han ikke har oppnådd tillit under forhandlingene. For det andre kan det være noe av årsaken til at hans forklaring ikke blir vektlagt under utformingen av dommen.

I neste kapittel skal jeg se mer på forsvarers bruk av ulike typer kontekstualiseringssignaler i sine forsøk på å skape pathos under forhandlingene.

8. PATHOS

8.1 Innledning

Ifølge den klassiske retorikken skulle taleren forsøke å vinne tilhørernes fortrolighet og velvilje gjennom sin karakter eller personlighet, og dette kalles *ethos*. I forrige kapittel så vi at tiltaltes mulighet for å skape *ethos* var svært begrenset, fordi han blir representert av en tolk som ikke evner å gjengi hans ytringer slik han formulerer dem. På den måten begrenser tolken tiltaltes mulighet for å vise sin personlighet, samtidig som han heller ikke får formidlet innholdet i sitt budskap og heller ikke stilen på det. Et annet viktig retorisk virkemiddel handler om å forsøke å vekke bestemte følelser eller affekter hos tilhørerne, og det kalles *pathos* (Johannesson 2002:18). Andersen siterer Quintillian og sier følgende om *pathos* i rettssaker:

I rettssaker har mobilisering av *pathos* avgjørende betydning. Å finne argumenter er lett, og det gir ikke dommerne eller juryen annet enn bakgrunnsmateriale. Men ”få er de talere som kan rive dommeren med seg, få ham i den sinnsstemningen de ønsker og tvinge ham til å gråte eller å vredes med seg. Og likevel: *Dette* gir herredømme i retten, *slik* veltalenhet er dronning” (Q VI.2.4). (Andersen 1995:38)

Mangel på *pathos* vil trolig kunne svekke en talers troverdighet. I forrige kapittel viste jeg latter som et eksempel på at dommerens følelser ikke er vekket i sympati for tiltalte. I dette kapitlet skal det handle om et av forsvaret sine vitners bruk av ulike kontekstualiseringssignaler (Gumperz 1982) i forsøk på å skape *pathos*. Der skal vi blant annet se at noen av kontekstualiseringssignalene som benyttes bryter med sjangerforventninger i retten.

Det er som tidligere nevnt stevnet to vitner av forsvaret i denne saken, og det er særlig det ene vitnet som er interessant i forhold til *pathos*. Dette vitnet er en bekjent av tiltalte med bakgrunn fra Irak, som forklarer seg på norsk i retten. Det som er interessant hos det vitnet med ikke-norsk bakgrunn, er hans måter å uttrykke seg på i forhold til norske retoriske konvensjoner og våre sjangerforventninger i rettssalen. Jeg skal derfor gi en beskrivelse av noen hovedtrekk ved de kontekstualiseringssignalene dette vitnet benytter i sin forklaring. Disse er direkte tale, bruk av metaforer og referanse til den opptredendes personlige fasade

(Goffman 1959 i norsk oversettelse 1992). Dette kapittelet er således i stor grad basert på Gumperz teori om kontekstualiseringssignaler og konversasjonell slutning og Goffman sin teori om sosiale roller.

8.2 Pathos og kontekstualiseringssignaler

Gode kommunikative ferdigheter er en forutsetning for å kunne forklare seg og påvirke retten. Det betyr at både hvordan vi sier noe og hva vi sier er avgjørende for i hvilken grad vi er i stand til å påvirke våre omgivelser. I Gumperz sin terminologi handler det om kjennskap til de rette kontekstualiseringssignalene. Kontekstualiseringssignaler er overflatesignaler som indikerer hvordan et språklig uttrykk skal forstås, og disse signalene kan tillegges ulik mening avhengig av bakgrunnen til fortolkeren. Grønhaug sier følgende om fortolkning:

Ved metonymisk å fremstille sin handling som del av et hele der grunnverdier inngår og metaforisk å gjøre den lik kjente handlingsmønstre som uttrykker slike verdier, spiller den talende på strenger som gir ham mulighet til å vekke dype følelser og den store assosiasjonsrikdom hos dem han henvender seg til og søker støtte fra, - forutsatt at taler og tilhørere deler paradigmet for hvordan handling og person, kulturelle verdier og sosiale relasjoner skal oppfattes og tales om. (Grønhaug: 1984:5)

Dette kan bety at folk med ikke-norsk bakgrunn kan ha vanskeligheter med å nå frem dersom de benytter strategier fra sitt førstespråk. Gumperz (1982) har foretatt en undersøkelse av etnisk stil i politisk retorikk og han sier:

A glance at recent history will show that in public situations, it is easier to get things done when everyone concerned has the same background than when background differ. This creates a serious dilemma for speakers of minority dialects who rely on their in-group strategy to enlist cooperation and mobilize support, but who find that the largely automatic persuasive strategies that they rely on at home and in their own neighborhoods, may cause serious miscommunication in public settings (Gumperz 1982:187).

I sine analyser av interetnisk kommunikasjon viser Gumperz (1982:172) til lignende problemer, og han sier at en studie av konversasjonell slutning kan forklare kommunikasjonsproblemer i den private så vel som den offentlige sfære. På det teoretiske

plan er det en måte å studere språk på som ikke er basert på forhåndsbestemte og utestbare oppfatninger om hva som kulturelt sett er passende.

Jeg skal se nærmere på et av forsvarets vitner for å se hvordan hans kontekstualiseringssignaler kan ha virket i retten. Som tidligere nevnt er dette en bekjent av tiltalte med bakgrunn fra Irak, men som forklarer seg på norsk. I norsken hans finner vi en del inferens fra arabisk, som er hans førstespråk. Dette gjelder retoriske aspekter så vel som grammatiske. Særlig tydelig og fremtredende er det faktum at han i liten grad bruker kopula når han snakker norsk, og det er antakeligvis fordi det ikke benyttes i arabisk. Mer interessant i denne sammenhengen, der det handler om å skape pathos i rettssalen, er imidlertid pragmatiske aspekter ved hans norsk. Kopula i norsk og arabisk er kun nevnt som et eksempel for å vise at det også er andre fremmede lingvistiske trekk enn pragmatiske i norsken hans. Det første kontekstualiseringssignalet jeg skal se på er direkte tale.

8.2.1 Direkte tale

I forklaringen til dette vitnet ser vi at den, som tiltaltes (jfr. forrige kapittel), er preget av mye direkte tale når han gjengir en samtale. I den følgende teksten, som er begynnelsen på vitnets forklaring, har jeg understreket den direkte talen:

Utsnitt 65

759. V: ja, egentlig for to måneder siden jeg fått telefon fra khalid, han ringte til meg og sa at det er veldig viktig sak jeg vil gjerne diskutere med deg, jeg sa hva gjelder? han sa du kan komme til meg i kjøpesenter og jeg vil prate med deg, jeg sa okay. så jeg gikk der han fortelle meg om eh den episode også rettssak og så han vise til meg det brev fra herredsrett. jeg egentlig bli veldig overrasket. jeg sa hvorfor han sa han sjøl også bli overrasket da politi ringte til han hjemme og sa du må komme også vi skal høre deg om denne episoden. så jeg sa det er ikke noe sånn rettssak eller kanskje det er misforståelse, hadde du med deg tolk da du vært sammen med berit som saksbehandler? han sa nei. jeg sa det er feil, du må ha tolk du kan ikke norsk hvorfor du ikke tok tolk? eller sa jeg vet ikke, jeg hadde ikke med meg tolk. jeg synes det hele dette greie var misforståelse fordi han kan ikke norsk ordentlig så berit kan ikke prate arabisk.

Den direkte talen som vitnet benytter er svært tydelig. I tolkens oversettelser til arabisk finner vi også en del direkte tale, dvs. indirekte tale i den norske teksten som så gjengis i direkte tale

i tolkens oversettelser til arabisk. Under følger et eksempel på det der vi først skal se på den originale norske teksten, deretter på oversettelsen til arabisk:

Utsnitt 40

318. A: så var det springende punkt her på en måte, du forklarer deg om at på disse problema hva de skulle gå ut på kan du forklare litt nærmere åssen du klarte å forvisse deg om å de skulle gå ut på?

319. FN: eh eh hvilken forklaring,

320. A: eh du forklarte i stad da han sa at problemene skulle gå ut på å drepe?

321. FN: ja.

322. A: åssen var det du, kan du huske åssen det skjedde at du spurte på det?

323. FN: ja da jeg spurte hva han la i de problemene som han sa skulle eh ramme oss, eh og da ja jeg spurte (kort pause) jeg spurte vel om eh han eh om han ville drepe, og da svarte han bekreftende på det.

324. A: og da var du helt overbevist om at han skjønnte hva du sa?

325. FN: sånn som jeg oppfattet det så har jeg en oppfatning om at han skjønnte det, ja.

326. A: ja,

327. FN: ja.

I utsnittet over er det ingen eksempler på direkte tale, men dersom vi ser på min oversettelse av den arabiske gjengivelsen til tolken, finner vi flere av dem:

Utsnitt 40

328. T: huwa saʔal-ha in:u inti ke:f eh tahad:at:i aw ke:f fas:arti ha:di al-tahdida:t bi-l-nisba ila al-tawdi:h tabaʔ in:-ak taʔamil maʕa:kil wa hiya ʔa:lit in:u hiya saʔalit in:u ha: al-maʕakil ʔasd-ak fi:-ha in:u inta raḥ taqtul-na? wa inta ʕa:wabit naʕm. wa huwa saʔal-ha in:u huwa fa:him ʕale:-ki ʕu: inti saʔalti? wa hiya qa:lit naʕm.

328a. T: han spurte henne om du hvordan eh truet du (fem) eller hvordan forklarte du (fem) de truslene når det gjelder forklaringen om at du (mask) lager problemer og hun sa at hun spurte om med problemer mener du å drepe oss? og du svarte ja. og han spurte henne om han forsto deg hva du spurte om? og hun svarte ja.

replikk 113 at "du" refererer til tiltalte, mens tiltalte i replikken før (111) ble referert til med 3. person entallspronomenet.

I tiltaltes forklaring der han gjengir en samtale ved sosialkontoret forekommer det direkte tale i nesten hver eneste replikk, det vil si at i nesten alle de replikkene der deler av samtalen forklares så gjøres det, som vi har sett, i form av direkte tale.

I fornærmedes forklaring som også i stor grad er en gjengivelse av samtalen er det imidlertid ingen eksempler på direkte tale. Det kan skyldes hennes bakgrunn som høyskoleutdannet, men det kan også være at det er en forskjell mellom norsk og arabisk når det gjelder bruk av direkte og indirekte tale som retorisk virkemiddel. Dette virkemiddelet er en måte å gjøre teksten mer levende på, dvs. at en trekker tilhørerne med inn i handlingen slik at tilhørerne lettere kan få en opplevelse av og et nærere forhold til hvordan en samtale foregikk – en slags dramatiserende effekt. Tannen (1989) viser hvordan bruk av dialog gir en dramatisk effekt i fremstillingen av andres tale. Den brukes i emosjonelt engasjerte fremstillinger og er typisk for mer uformelle samtaler. Det uformelle og emosjonelle preget kolliderer med sjangerforventningene til tale i retten, som heller legger vekt på objektivitet og analytisk distanse. Det blir altså en kontrast mellom subjektivitet og objektivitet, og mellom det emosjonelle og det analytiske. Bruken av direkte tale er derfor trolig lite effektiv som retorisk virkemiddel i den norske rettssalen, men det kan se ut som om de arabisktalende aktørene ser ut til å ha den motsatte oppfatning.

Archetti diskuterer norske retoriske konvensjoner og sier:

Nært knyttet til saklighetsidealet er en holdning hvor retoriske talemåter er mindre akseptert enn logisk argumentasjon. (1984:49)

Dette er et syn som støttes av Johnstone (1991), som har gjort en studie av hvordan repetisjon fungerer som strategi for å overbevise og overtale i arabisk. Hun sier følgende om hvordan sannheter presenteres i arabisk:

An arguer presents truths by making them present in discourse: by repeating them, paraphrasing them, doubling them, calling attention to them with external particles. [...] Arabic argumentation is structured by the notion that it is the presentation of an

Vi ser over at tolken sier ” han spurte henne om du hvordan eh truet du (fem) eller hvordan forklarte du (fem) de truslene når det gjelder forklaringen om at du (mask) lager problemer og hun sa at hun spurte om med problemer mener du å drepe oss?” som er et eksempel på direkte tale. Videre ser vi i neste setning ”og du svarte ja,” som er nok et eksempel. I siste setning ser vi også et eksempel på direkte tale: ”og hun svarte ja”. For ordens skyld vil jeg bare nevne at når vi ser på min oversettelse av tolkens arabiske gjengivelse kan det se ut som om det også her kan oppstå uklarheter rundt referansen til pronomenene. Det er ikke riktig ettersom arabisk har grammatiske distinksjoner som ikke finnes i norsk, som at verbet bøyes i kjønn. Det er derfor i denne teksten ingen tvil om hvem 2. personspronomenet refererer til i hvilke setninger.

De neste eksemplene på direkte tale er hentet fra tolkens norske gjengivelser av tiltaltes forklaring. I replikk 107 under er den direkte talen introdusert ved ”hun sa”:

Utsnitt 21

106. **TT:** [...]

107. **T:** hun sa du skal få en sjekk.

I replikk 109 får vi et nytt eksempel på direkte tale:

Utsnitt 22

109. **T:** jeg sa jeg venter på politiet og da kan jeg fortelle dem.

110. **TT:** wa baʕde:n talaʕat min al-yurfa.

110a. **TT:** så gikk jeg ut av rommet.

111. **T:** men da han eh forlate rommet.

I replikk 111 ser vi igjen en pronomensveksling. Det er heller ikke sammenheng mellom replikk 109 der tiltalte sier at han skal vente på politiet og replikk 111 som innledes med men. Dette skyldes en feil i gjengivelsen fordi i originalteksten sier tiltalte ”så gikk jeg ut av rommet”. I replikk 113 under kommer det ikke klart frem hvem som sa at han kan vente en sjekk, dvs. at for eksempel ”hun eller saksbehandleren” mangler, og replikken henger heller ikke sammen med forrige replikk fordi tolken gjorde en feil i replikk 111. Under ser vi igjen i

idea -- the linguistic forms and the very words that are used to describe it -- that is persuasive, not the logical structure of proof which Westerners see behind the words (Johnstone 1991:117).

Det er gjort få studier innenfor arabisk komparativ retorikk. Selmer (1995) har imidlertid en interessant kritikk av noen studier som er gjort der sosiale og kulturelle forhold forklares med det arabiske språk. Disse studiene er svært populære og har mange lesere, men har ofte som den konsekvens at den arabiske verden fikseres i tid og homogeniseres i rom.

8.2.2 *Den opptredendes personlige fasade*

Goffman (1959 i norsk oversettelse 1992) beskriver våre rollespill ut fra et dramaturgisk perspektiv der han sammenligner ulike arenaer i dagliglivet med en teaterscene der vi kan opptre som opptredende. Goffman benytter begrepet personlig fasade om det vi setter i sammenheng med den opptredende selv, og som vi anser det som naturlig at den opptredende fører med seg overalt. Fasade benytter Goffman (1992:27) om uttrykksmidler av en fastlagt type som bevisst eller ubevisst tas i bruk av en person under opptreden. Videre sier han at:

Som deler av den personlige fasade kan vi regne distinksjoner, antrekk, kjønn, alder, rasemessige kjennetegn, høyde, utseende, holdning, måten å snakke på, ansiktsuttrykk, kroppsbevegelser o.l. (Goffman 1992:29)

En persons personlige fasade kan antakeligvis også påvirke vedkommendes troverdighet i rettssalen, og i den forbindelse har jeg funnet Goffmans begrepsapparat nyttig. Ifølge Goffman kan vi skille de inntrykk som utgjør den personlige fasade i ytre (appearance) og manerer (manner). Det ytre vil da omfatte de inntrykk som opplyser om den opptredendes sosiale status i den nåværende situasjon, mens manerer vil omfatte de inntrykk som sier noe om den interaksjonsrollen den opptredende har og måten han opptrer på. Goffman sier også at vi ofte regner med samsvar i fasaden, dvs. mellom ytre og manerer, slik et av forsvarets vitner ser ut til å mene - at en persons personlige fasade antakeligvis også kan påvirke dennes troverdighet i rettssalen, og han benytter dette i sitt forsøk på å skape pathos for tiltalte. Dette er forøvrig trolig ingen uvanlig oppfatning.

Under skal jeg vise et eksempel på at det kan være vanskelig å nå frem i forsøk på å skape pathos når en refererer til typer personlige fasader, som kanskje ikke er så kjente for retten.

I dette eksempelet stiller forsvarer spørsmål rundt tiltaltes personlighet i forbindelse med det han står tiltalt for, og som vi ser under (replikk 770) besvarer vitnet spørsmålet ved å benytte kontekstualiseringssignaler som refererer til tiltaltes personlige fasade:

Utsnitt 67

770. F: hm er han en type som eh som eh du vil betrakte som voldelig, eller som kommer med trusler?

771. V: nei, se på ansiktet han, jeg tror ikke på eh, altså jeg hørte for tre år jeg hørte ingen han kranglet eller noe voldelig han eh, kanskje politiet også vet hvis han eh, men jeg for min side jeg synes ikke det.

772. F: nei

Vi ser over at vitnet sier "se på ansiktet han" når han får spørsmål om tiltalte er en type som han vil betrakte som voldelig eller som kommer med trusler. Vitnet ser således ut til å ha en oppfatning av at det kan være en sammenheng mellom ytre og manerer. I alle fall anser han dette som et argument fordi han, slik jeg tolker det, implisitt sier at tiltalte har et utseende som ser snilt og uskyldig ut, som ikke forbindes med trusler og voldelige handlinger som drap. Det er antakeligvis klart for en som er vant til å vurdere det ytre ved ulike irakiske personlige fasader, at dette er en mann som ikke ser ut som om han er voldelig eller krangler. Det er imidlertid kanskje ikke soleklart for retten, som sikkert i mindre grad har noe forhold til hvordan ulike irakiske prototyper ser ut. Sånn sett er det muligens et argument som har lite gjennomslag i retten. Kanskje vil retten til og med ha en motsatt oppfatning av tiltaltes fasade, jfr. konnotasjonene til uttrykk som blåøyd, lys, blond og svartsmusket. Han kan oppfattes som svartsmusket ettersom han har en mørkere hudfarge, mørke øyne og svart hår. En svartsmusket fasade er ikke det en forbinder med snill og uskyldig, snarere det motsatte, som er lært gjennom stereotypier i filmer og lignende. I tillegg snakker tiltalte et språk som forbindes med islam og muslimer, og mange ser ut til å ha en oppfatning av at islam representerer en trussel for samfunnet vårt (jfr. for eksempel Hylland Eriksen 1995 sin analyse av det nye fiendebildet).

I denne forbindelse er det interessant å se på hva som kom frem under intervjuene til Papendorf om hvordan noen av dommerne opplever tiltalte med innvandrerbakgrunn:

interrelations are non-problematic with respect to everyday sensible experience. (Foley 1997:182)

En forutsetning for å lykkes med å bruke metaforer er at de blir forstått på den måten de er ment å bli forstått, ellers kan de kanskje virke mot sin hensikt. Tilhørerne må forstå metaforen på samme måte som taleren.

Det har ofte vært hevdet at et typisk trekk ved arabisk er bruk av metaforer (jfr. for eksempel Patai 1973). Selv stiller jeg meg tvilende til at metaforer er mer vanlig i et språk enn i et annet, men tror heller at metaforene er mer synlige i fremmedspråk enn i våre morsmål fordi de er ukjente, og at det gjør at vi kan komme til slike konklusjoner i våre studier av andre språk (for nærmere diskusjon av metaforer jfr. for eksempel Lakoff 1980). Bestemte metaforer kan imidlertid være knyttet til en kultur eller et bestemt språk, og det er ikke gitt at disse forstås på tvers av språk og kulturer. Metaforer kan fortelle oss noe om metaforbrukerens kulturelle forståelse for det betydningsområdet han henter metaforen fra. Jeg skal jeg gi et eksempel på metaforisk språkbruk som trolig er en direkte oversettelse fra arabisk til norsk (replikk 773):

Utsnitt 68

773. **V:** han veldig snill også til og med han kan ikke slakte kylling. åssen han kan drepe noen eller?

774. **F:** så så det er ikke sannsynlig sånn som du ser det?

775. **V:** nei jeg helt sikkert for det han eh ikke den typen som har voldelig eller,

Vi ser over (replikk 773) at vitnet sier at tiltalte er veldig snill og at han til og med ikke kan slakte kylling. Å ikke kunne slakte en kylling er en etablert metafor på arabisk. Bak metaforen ligger trolig en oppfatning av at det å slakte en kylling er noe hvem som helst kan gjøre, bortsett fra dem som er spesielt ikke-voldelig anlagt. Det er imidlertid ikke sikkert at retten forstår dette på samme måte. Metaforen er sannsynligvis et argument for å usannsynliggjøre for retten at tiltalte skal ha foretatt en trussel. Det er muligens ikke et særlig tungtveiende argument i en norsk rettssal fordi det kan være vanskelig å se relevansen i argumentet, og det kan være at man ikke fremkaller de tilsiktede assosiasjonene. Slakting av kyllinger er trolig noe retten har et fjernt forhold til, fordi det som oftest foregår på slakterier i Norge. Å slakte dyr utenfor et profesjonelt slakteri, og kanskje særlig søte små kyllinger, forbindes muligens

Noen av dommerne gir uttrykk for å ikke ha vært oppmerksom på spesielle kulturelt betingede trekk ved tiltalte som byr på spesielle problemer i prosessen. Andre opplever tiltalte med innvandrerbakgrunn som mer ”aggressive enn nordmenn” eller som ”ganske hissige og temperamentsfulle”. (Papendorf 2000:195)

Dette kan bety at noen dommere kobler en bestemt type sosial bakgrunn med temperament ettersom betegnelsen innvandrere ofte blir brukt om mennesker med en mørk hudfarge.

Ovennevnte analyse kan også beskrives med retorikkens termer idet den handler om ethos, tillit til taleren (Johannesen 2001:7). Fafner (1997:36) refererer til Holbergs 139. fabel der det fortelles om storken og hauken som kappes i veltalenhet. Begge talene er like gode, men det er storken som vinner. Dommeren mener nemlig at selv om begge moraler er like gode, så kan de ikke bedømmes til å være like. Dette fordi den ene ble holdt av en uskyldig stork, mens den andre ble holdt av en rovfugl. Denne fabelen handler om talerens ethos, og Fafner sier:

Hvis vi ikke kender den talende i forvejen, prøver vi at danne os et billede af hans ethos, ikke blot gennem det han faktisk siger – hans ”logos ethikos” – men udfra hele hans fremtoning og adfærd. (Fafner 1997:36)

Nå skal jeg imidlertid vende tilbake til vitneforklaringen med eksempler på andre typer kontekstualiseringssignaler i forsøk på å skape pathos, og i det følgende skal det handle om metaforer.

8.2.3 *Metaforer*

Bruk av metaforer handler om å forstå noe nytt gjennom å se det som noe vi kjenner fra før. Man benytter seg med andre ord av informasjon fra et betydningsområde for å beskrive egenskapene til noe fra et mindre kjent område. Foley (1997) sier at:

This whole process is known as metaphorical extension and consists of mapping features from a source domain [...] to a target domain [...]. Source domains are typically well-known everyday experiences or things, commonly those of the physical world. They are good to think with, in that their component elements and their

til og med med barbari og vold. Mange steder i Irak derimot er det ikke uvanlig å slakte hjemme, og metaforen innenfor en slik kontekst er mer relevant og derfor også mer forståelig. Et tilsvarende uttrykk på norsk ville være å "ikke ville gjøre en flue fortred". Som jeg tidligere har vist, kan metaforisk språkbruk dessuten også representere spesielle utfordringer for en tolk under flerspråklige politiavhør der det tolkes mellom norsk og arabisk (Nilsen 2000a). I et av politiavhørene jeg analyserte (2000a:69) forsto ikke tolken den siktede når han på arabisk skjeller ut polititjenestemannen som "det jødesvinet", og hun avbryter avhøret og spør om polititjenestemannen er fra Israel, om han er jødisk. Polititjenestemannen forklarer at det er norske politifolk som jobber der. Da går siktede over til å snakke engelsk, trolig fordi han har en mistanke om at tolken ikke er i stand til å gjengi hans replikker på norsk. I et annet eksempel fra et politiavhør, benytter siktede med palestinsk bakgrunn en sykdom, som ligger i blodet til en polititjenestemann, som metafor for rasisme (Nilsen 2000a:62).

Grønhaug diskuterer ulike kulturelle konvensjoner og trekker frem et eksempel med den mulige konsekvens at en tyrker ikke blir forstått blant andre enn tyrkerne på tiltale- og tilhørerbenken:

Å rette seg opp og se folk rett inn i øynene mens en snakker, versus å bøye hodet og snike seg unna, er et sterkt idiom i tyrkisk landsbykultur for uplettet, evt. gjenreist ære, krav om å få bli hørt, og villighet til å ta konsekvensen av sine handlinger. Det er ikke sikkert de norske i salen oppfatter dette, men tvert om at her er ingen tegn på anger, ingen beklagelse av drapet, ingen nøling ved å innrømme en slik handling, bare en småvokst, sortsmusket og sint tyrker. Appellen i tiltaltes idiom som et samlet uttrykk av det verbale og paralingvistiske, positur og gester, som til sammen er ment å være et argument om egen handling knyttet til dyp moralitet, registreres bare av tyrkerne på tiltale- og tilhørerbenken. (1984:16)

Gotaas (2000:136) har også en interessant analyse av hvordan kulturelle faktorer og fremstillingen av handlinger som kan sies å ha en spesifikk kulturell bakgrunn blir håndtert underveis i en rettssak. Studien viser hvor galt det kan gå når aktører i rettsapparatet er uvitende om viktige forutsetninger hos tiltalte eller vitner.

Goffman (1992) sier i denne forbindelse noe viktig om koblingen mellom kommunikasjon og moral i forhold til hvordan mennesker bedømmer og vurderer hverandre:

En person vil gjerne behandle de andre tilstedeværende ut fra det inntrykk de gir nå om fortid og fremtid. Det er her kommunikasjonsmessige forhold forvandles til moralske. De inntrykk som andre gir, blir oftest oppfattet som påstander og løfter som de implisitt har fremsatt, og påstander og løfter har oftest et moralsk tilsnitt. (...) Da den iakttagende person som kilder til sine inntrykk bruker en mengde normer angående høflighet og sømmelighet, angående både sosial interaksjon og utførelse av oppgaver, kan vi på nytt bli slått av hvordan vår hverdag er viklet inn i moraldommer. (Goffman 1959:206)

Men tilbake til vitnets forklaring, der vi ser at også han benytter seg av et retorisk spørsmål, i replikk 770: ”også til og med han kan ikke slakte kylling åssen han kan drepe noen eller?”. Dette er et retorisk spørsmål i forbindelse med et argument som kanskje ikke har gjennomslag, og faller i så fall med argumentet.

Dette vitnets kontekstualiseringssignaler kan virke uklare og fremmede for retten og kan ha påvirket vitnets troverdighet. Det kan derfor være at han er et eksempel på en som ikke har lyktes med sine retoriske virkemidler fordi de tilhører et annet språk og kultur.

8.3 Sammenfatning

For å skape pathos er det nødvendig med kjennskap til de rette kontekstualiseringssignalene, fordi det handler om å påvirke tilhøreren gjennom språket. I dette kapitlet har jeg vist et eksempel på et vitne som trolig ikke har lyktes i sine forsøk på å skape pathos gjennom sin bruk av ulike kontekstualiseringssignaler. Dette fordi han ikke har tilstrekkelige ferdigheter og kunnskap om norske retoriske konvensjoner, og det ser ut til at han benytter seg av retoriske konvensjoner fra arabisk når han forklarer seg på norsk i rettssalen. Disse er referanse til ukjent metafor og ukjent personlig fasade og bruk av direkte tale.

I neste kapittel skal jeg se på prosedyrene til aktor og forsvarer og se hvordan disse kan ha påvirket forhandlingene. Kanskje kan disse bringe oss nærmere en forklaring på hvorfor fornærmede får medhold i denne saken. Med retorikkens termer skal det handle om logos.

9. ARGUMENTASJONSFORMER I PROSEDYRENE

9.1. Innledning

I retten handler det i stor grad om å overbevise og overtale, og Andersen (1995:24) sier at retorikken vil gjøre noe med publikum, ha det til å godta et budskap, overtale eller overbevise det. I den forstand kan derfor tale i retten beskrives med retoriske termer, fordi det er en typisk retorisk situasjon (jfr. Andersen 1995), og ikke minst fordi rettstalen er en av tre talesjangere i retorikken, sammen med den rådgivende talen og oppvisningstalen (Andersen 1995).

Det retoriske begrepet som er spesielt interessant for denne analysen er "logos", som handler om valg av argumenter. Andersen (1995:34) siterer Aristoteles og sier:

Taleren mobiliserer logos når han "på grunnlag av de overbevisende momentene i hvert enkelt tilfelle viser hva som er sant eller sannsynlig" (AR 1.2.6). For Aristoteles er det innlysende at det er tre og bare tre bevismidler eller grunner til at folk blir overbevist om noe: "For alltid når folk blir overtalt, skjer det enten fordi de som skal bedømme noe, selv er blitt gjenstand for påvirkning, eller fordi de har dannet seg en bestemt oppfatning av hva slags menneske taleren er, eller fordi det er blitt ført bevis" (AR III.1.1). (Andersen 1995:34)

Ifølge Fafner (1997:33) tenker Aristoteles seg peitho (gresk for persuasio) som en appell til forstanden. Dette persuasive middelet kaller han logos som man kan oversette med "ordene som uttrykk for den fornuftsmessige sammenheng". Det er det dette kapittelet skal handle om - hvordan det er argumentert under prosedyrene. Det skal spesielt handle om den logos som kan knyttes til tiltaltes ethos i rettssalen.

9.2 Inventio

Inventio handler om innholdet i tale (Lindhardt 1987) - om å finne brukbare argumenter for en gitt sak.

Inventio er det helt avgjørende i den menneskelige erkendelse: Problemformulering og løsning. (Lindhardt 1987:68)

I retten er de grunnleggende spørsmålene hvorvidt tiltalte har gjort det han står tiltalt for, og om en domstol har rett til å dømme ham. Forsvarer og aktor argumenterer for motsatte synspunkter ut fra samme sak, og dommeren foretar en avgjørelse ut fra hennes skjønn om hva som er den riktige oppfatningen av skyldsspørsmålet. Her skal vi se på aktor og forsvarer sin inventio – deres formuleringer av problemet og skissering av løsning. Vi skal se litt på deres forsøk på å overbevise tilhørerne, og spesielt interessant er et premiss de har felles.

9.2.1 Premisset

Et viktig premiss for forståelsen av denne saken, handler om aktors og forsvarers oppfatning av hendelsesforløpet på sosialkontoret den dagen da den påståtte språkhandlingen skal ha funnet sted. Det ser nemlig ut til at både aktor og forsvarer er enige om at noe har blitt sagt på sosialkontoret, og at fornærmede har oppfattet dette som en trussel. Det er med andre ord ingen som sår tvil ved om det fornærmede forteller er sant. Enigheten om dette premisset gjenspeiles i det faktum at både aktor og forsvarer gjengir fornærmedes referat om drapstrusselen som en sitattekst. I kapittel fem viste jeg at forsvarer var den som først gjenga referatet om den påståtte drapstrusselen som en sitattekst under sin utspørring av tiltalte. Aktor følger senere med en annen sitattekst. Jeg skal beskrive dette premisset litt nærmere, og jeg skal vise hvordan forsvarer i noen av sine spørsmål og i sin argumentasjon indirekte støtter fornærmedes forklaring.

I utsnittet under skal vi se at forsvarer spør fornærmede om hun er sikker på at tiltalte forsto hennes forslag om reaksjonsmåte (replikk 387 og replikk 389). Ved å stille et slikt spørsmål kan det være forsvarer indirekte styrker fornærmedes forklaring ettersom det kan virke som om han her godtar det innbakte premisset om at det fornærmede har forklart er riktig, og at det eneste det sår tvil om er tiltaltes forståelse av å ha foretatt en trussel.

Utsnitt 43

387. **F:** du har forklart nå for kort tid siden at det var du som eh forespurte om reaksjonsmåte og ikke han som kom med forslag?

388. **FN:** hm hm

389. **F:** det er jo ganske dristig av deg da for så vidt, men eh er du sikker på at han for det første er jo det litt dristig akkurat å komme med (liten latter) det forslaget du gjør,

390. **FN:** hm hm

391. **F**: og jeg vet jo ikke akkurat om det kan oppfattes som trussel fra hans side når du begynner å spørre om det er sånn og sånn, men men eh er du sikker på at han eh forstod dette?

392. **FN**: så eh min oppfatning var at han forsto det.

Videre under forsvarer sin utspørring av fornærmede ser vi at han forsøker å gi alternative fortolkninger av hva tiltalte kan ha ment (replikk 450, 453 og 455). Også her kan det virke forsterkende på fornærmedes forklaring, fordi det kan virke som om det tas for gitt at tiltalte sa det fornærmede påstår at han gjorde, men at det kanskje var uklart hva som var ment:

Utsnitt 48

450. **F**: han har ikke ment, det var ikke ment at du kunne du kunne gjerne ringe etter politiet hvis bare han fikk **løst** sine problemer?

451. **T**: [...]

452. **FN**: det vakke sånn jeg oppfatta det,

453. **F**: nei, men jeg synes men jeg synes ikke det henger på greip at han vil gjøre problemer for dere og så skal dere han kanskje skal hente politiet slik at han **ikke** får gjort problemer?

454. **FN**: nei han sa han kunne gjerne gå i fengsel for oss bare bare bare han fikk gjort dette problemet.

455. **F**: ja, det var ikke det at han kunne gå i fengsel hvis han fikk løst problemet at han fikk snakket med denne Ali som han **ikke** hadde fått snakket med på lang tid?

I sin prosedyre ser forsvarer ut til å ta på seg oppgaven å vise retten at tiltalte neppe var i stand til å foreta en trussel på norsk og at han ikke har forstått hva som har foregått. Ikke minst ettersom norsklæreren er innkalt som vitne i saken for å uttale seg om tiltaltes norskferdigheter. Forsvarer stiller for eksempel norsklæreren følgende spørsmål om tiltaltes språkforståelse:

Utsnitt 70

840. **F**: [...] eh vil du tror atte han kunne klare å snakke norsk slik at han kunne helt klart skille mellom skape et problem eller løse et problem

Norsklæreren avkrefter dette:

Utsnitt 71

843. V: [...] så jeg vil si nei til at han kunne helt klart oppfatte det ved eh
førstegangsspørsmål

Dette spørsmålet tyder igjen på at forsvarer har kjøpt premisset om at noe i nærheten av en trussel kan ha blitt sagt på sosialkontoret, men at det er en språkhandling som er oppstått ved en feiltagelse.

Vi ser også under i det følgende utsnittet fra forsvarers prosedyre at han prosederer på misforståelse, at tiltalte ikke kan ha forstått at han har foretatt en trussel, og at fornærmede har lagt ordene i munnen på ham (replikk 992). Han har således kommet til å foreta en trussel ved et uhell da han forsøkte å få snakke med sjefen for å få sine problemer løst:

Utsnitt 85

988. F: og eh når han hvis han skal ha sagt noe i likhet med å skape problemer, så var det vel så må det vel ha vært at han ber om å få snakke med sjefen for å få han til å løse problemet.

989. T: [...]

990. F: når så saksbehandler sier at er eh hva slags problemer skal du skape for meg, er det å drepe?

991. T: [...]

992. F: så er jo det å legge et ord i munnen på ham. så hvis han ikke forstår? det er ganske katastrofalt når man da deretter har den rutinen at man på det grunnlag straffemelder forholdet.

993. T: [...]

Forsvarer ser ut til å mene at dette ikke ville ha skjedd dersom tiltalte hadde forstått hva han skulle bekrefte (replikk 992). Her sier han at "hvis han ikke forstår, det er ganske katastrofalt når man deretter har den rutinen at man på det grunnlag straffemelder forholdet".

Når forsvarer prosederer på misforståelse tyder det på at han mener at tiltalte skal ha sagt noe om "å skape problemer" (replikk 988), men at det ikke har vært ment slik fornærmede har oppfattet ham. Det er interessant at muligheten for at fornærmede ikke forteller sannheten

ikke er diskutert noen gang under forhandlingene. Alle, bortsett fra tiltalte, ser ut til å være enige om at tiltalte har sagt noe, men at tiltalte og fornærmede muligens har tillagt dette ulik mening. Det ser med andre ord ut som om forsvarer og tiltalte er uenige om dette premisset.

9.3 Ulike forsvarsstrategier og kulturelle verdier

Samspillproblemer i retten er ikke ukjent og er blant annet beskrevet av Christie (1977) og Grønhaug (1984). Slike samspillproblemer kan skyldes ulike forsvarsstrategier og ulike kulturelle grammatikker. Christie (1977) beskriver hvordan advokatene lager egne historier og argumenter, og han kaller dette konfliktyveri. Samspillvansker mellom tiltalt og forsvarer beskrives av Grønhaug (1984), som tar utgangspunkt i ulike kulturelle grammatikker som gjør forståelse mellom en tyrkisk tiltalt og en norsk forsvarer vanskelig og sier at:

Det er mange andre kode- og situasjonsbegrensninger som styrer selve det retoriske forløp, og et av mine hovedpoeng er jo nettopp at selve forløpet av retoriske trekk og mottrekk kumulativt produserer nye begrensninger for videre utveksling. (1984:8)

Under Gotaas (2000b) sine intervjuer med dommere, forsvarere og aktorer gir flere uttrykk for at tiltalte med en annen språklig bakgrunn besvarer spørsmål på "feil måte". En annen som også har pekt på ulike verdier og hvordan disse uttrykkes i ulike språk er Eduardo Archetti (1984). I denne artikkelen foretar han en krysskulturell analyse om maktens ideologi. Artikkelen er et forsøk på å sammenligne Latin-Amerika og Norge, og her diskuterer han enkelte grunnleggende verdier som han mener gjør seg gjeldende i ulike deler av offentligheten i Norge og som dreier seg om hvordan man forstår maktforhold. Han hevder at makt oppfattes som en objektiv prosess, til dels uavhengig av personers psyke, tilbøyeligheter, vennskaps- og slektskapsrelasjoner. Deltakere i prosesser forventes å ta stilling til saker og situasjoner, ikke til personer og deres eventuelle karakteregenskaper. En følge av dette blir at det blir positivt vurdert å være saklig, objektiv, og la argumentene være basert på logos-argumentasjon. Nært knyttet til saklighetsidealet er en holdning hvor ethos/pathos-argumentasjon er mindre akseptert enn logos-argumentasjon.

Nå skal jeg gå over til å se nærmere på noe av den argumentasjonen som er benyttet under prosedyrene, for det er interessant for fornærmedes muligheter for å skape ethos.

9.4 Genus judiciale

Å anklage eller forsvare er en sjanger som på latin kalles for genus judiciale, og er en av de tre grunnleggende måtene å bruke språket på i den klassiske retorikken (Johannesson 1997). Ifølge Lindhardt (1987:50) skal genus judiciale eller den juridiske tale fastslå hva som er skjedd i fortiden med henblikk på skyld/uskyld, og denne talen hører hjemme i en rettssak der publikum er dommerne.

Innen retorikken har det særlig vært interesse for forsvarerens rolle. Ifølge Johannesson (1997) kan det skyldes at mange lærere i retorikk tok på seg å skrive forsvarstaler. Det finnes ulike måter å forsvare på, og en av disse er å hevde at motparten mangler bevis eller at de er for svake - status coniecturae. Det er denne strategien forsvarer i denne saken velger når han i stor grad prosederer på en misforståelse. Under følger utsnitt fra hans prosedyre:

Utsnitt 83

976. **F:** hvis en eh kone ligger våken halve natten fordi mannen snorker og til slutt blir så frustrert og sint at hun vekker ham og sier, snorker du mer nå så dreper jeg deg. så er ikke det en trussel som er egnet til å fremkalle frykt forhåpentligvis, og er heller ikke straffbar. det samme kan man tenke seg med to gutter som ligger og sloss og den ene sier at hvis ikke du slipper meg så dreper jeg deg, så er det heller ikke egnet til å fremkalle frykt,

977. **T:** [...]

978. **F:** her ligger det ikke problem på dette plan, men det ligger faktisk på det plan at vi har ikke noe bevis for at det er fremsatt trussel.

Over ser vi at forsvarer argumenterer for at det ikke finnes bevis for at det er fremsatt en trussel (replikk 978). Dette argumenterer han videre for:

Utsnitt 84

980. **F:** aktor sa at det var ikke noe (pause) problem men det var det jo for så vidt. det beskrives ikke. det beskrives at det var et møte, og at Khalid hadde et problem. han hadde for så vidt to problemer, det ene var at beregningen var feil slik at han ikke hadde noe å leve av, og det andre var at han var flyktning og ikke hadde fått sin kone og barn med seg slik at han hadde vært uten disse i et par tre år.

981. **T:** [...]

982. F: når han har sagt at og omtalt et problem som han hadde, han hadde som sagt i og for seg to men det var vel det økonomiske problem han nå snakket om, så er det vel sannsynlig at det her har oppstått en språklig misforståelse i det han har sagt at han vil få løst sitt problem.

983. T: [...]

984. F: når så saksbehandleren spør ham og oppfatter hans uttalelse som at han skulle skape problemer, så er jo det en lite sannsynlig uttrykksform for en eh innvandrer med dårlig språkkunnskap.

Som vi ser over argumenterer forsvarer for status coniecturae (replikk 984). Han benytter en logos-argumentasjon der han diskuterer muligheten for en forveksling mellom Khalids problemer og trussel om å skape problemer (replikk 980 og 982). Samme type argumentasjon benytter han når han hevder at det er lite sannsynlig at tiltalte skal ha uttalt det fornærmede mener han har uttalt (replikk 984). I sin logosargumentasjon (replikk 984) svekker muligens forsvareren tiltaltes troverdighet ved å vektlegge hans lave sosiale status ("en innvandrer") og hans manglende kompetanse ("dårlig språkkunnskap").

Under prosedyrene ser aktor på sin side ut til å hovedsakelig argumentere for fornærmedes troverdighet. For å gjøre dette benytter han både logos-argumentasjon og ethos-argumentasjon. Under skal jeg gi et eksempel fra aktors prosedyre der han argumenterer for fornærmedes troverdighet sammenlignet med tiltaltes, og her benytter han logos-argumentasjon:

Utsnitt 78

928. A: [...] og da vil jeg peke på noe av momenter som vi bør dra med oss når vi ska vurdere dessa bevisa. for det første har berit hansen og eh en offentlig tjenestemann som står her med et strengt vitneansvar hengende over seg, det er klart. hvis a berit hansen forklarer noe som itte er sant så vil ho risikere streng straff. når det gjelder tiltalte så har han fri adgang til både å unnlate å forklare seg og forklare seg uriktig så sant det ikke går utover noen annen. det kan han gjøre straffefritt, han er i en annen situasjon, en rett en har som tiltalte. det må vi ta med oss. i tillegg så må vi se på åssen omgivelsa var rundt, åssen forklarer hansen seg om tiltalte, har ho no spesielt å si på han? nei jeg oppfatter det som ei avbalansert forklaring, ho forklarer atte han hadde vøri eh grei og røddig å ha med å gjøra

både før og etterpå så så det va itte no problem med den person, det var en helt konkret situasjon som ho oppfatte som trusler.

Over ser vi at aktor argumenterer for fornærmedes troverdighet i forhold til at hun har et strengt vitneansvar over seg som tiltalte ikke har. Aktor sier også at fornærmedes forklaring er avbalansert, en argumentasjonsform som er knyttet til fornærmedes ethos. Argumentet ser for det første ut til å være at siden fornærmede har et strengt vitneansvar over seg, så snakker hun sant fordi hun kan risikere streng straff. Tiltalte på sin side kan straffefritt fortelle hva han vil, og det gjør at han kan snakke usant. For det andre argumenterer aktor for at fornærmedes forklaring er avbalansert. Argumentet ser med andre ord ut til å være at siden fornærmede er troverdig, har tiltalte sannsynligvis fremsatt trusselen.

De to advokatenes prosedyrer er viktige for domsavgjørelsen. Forsvarer har ikke muligheten til å prosedere på troverdighet på samme måte som aktor, for han kan ikke benytte vitneansvaret og risiko for streng straff. Dersom vi går tilbake til utsnittet fra aktors prosedyre (utsnitt 78) ser vi at aktor bruker fornærmede sin tittel ”offentlig tjenestemann” i sin argumentasjon for at fornærmede snakker sant. Forsvarer har ikke en lignende tittel tilgjengelig for sin argumentasjon ettersom tiltalte er arbeidsledig. De to prosedyrene er ellers svært forskjellige med hensyn til lengde. Aktor sin prosedyre er langt lengre enn forsvarers, og dette kan også ha spilt inn på domsavgjørelsen.

Det som også er interessant under prosedyrene er at forsvarer og aktor benytter et av de samme argumentene i sine prosedyrer, men der meningen er at tilhørerne skal trekke ulike slutninger ut fra argumentet. Norsklæreren (Eva Nilsen) blir av forsvarer spurt om tiltaltes personlighet. Hun sier at hun bare har hyggelige ting å si om ham og også at han virket mer konfliktløsende enn konfliktskapende. Forsvarer stiller antakeligvis disse spørsmålene rundt tiltaltes personlighet for senere i sin prosedyre å kunne argumentere for at tiltalte ikke ellers opptrer truende, og at det således er lite sannsynlig at han skulle ha gjort det på sosialkontoret den aktuelle dagen. Fornærmede og sosialsjefen, som har foretatt anmeldelsen, har også uttalt seg positivt om tiltalte bortsett fra den hendelsen ved sosialkontoret. Det som muligens er uheldig for forsvaret er at aktor trekker dette frem i sin prosedyre der han argumenterer for fornærmedes troverdighet i forhold til hennes forklaring slik vi ser under i utsnitt 78:

Utsnitt 78

928. A: [...]nei jeg oppfatter det som ei avbalansert forklaring, ho forklarer atte han hadde vøri eh grei og røddig å ha med å gjøra både før og etterpå så så det va itte no problem med den person, det var en helt konkret situasjon som ho oppfatte som trusler.

929. T: [...]

930. A: og hvis vi hører det herre opp mot de andre vitna så vi sosialsjef pedersen. ho forklarte seg og ho hadde itte hørt no noe negativt om tiltalte utenom detta, samma ali eller andre ansatte han var borti, dette stemmer jo meget godt overens med den eh måten som eh vitnet nilsen forklarte seg på, ho sier atte ho oppfatter eh oppfatter eh tiltalte som ein med god sosial intelligens. og at han har vøri røddig og grei. [...]

Ettersom aktor benytter ovenstående i sin prosedyre i sin argumentasjon for fornærmedes avbalanserte forklaring og således troverdighet, faller muligens beskrivelsen av tiltaltes personlighet litt i grus for forsvarets del.

9.4.1 Holdningsuttrykk

Til slutt vil jeg nevne et interessant holdningsuttrykk som aktor benytter i sin prosedyre, fordi det gir oss nok et innblikk i noe av bakgrunnen for forsvarets forsøk på å skape troverdighet i rettsalen.

Her kan det nærmest se ut som om språkproblemer, slik aktor ser det, er irrelevante. I verste fall kan replikk 949 tolkes som at aktor mener at man må kunne norsk for å oppnå likebehandling i det norske rettsvesen:

Utsnitt 82

949. A: og så kommer det, domfelte er flyktning fra irak og språkproblemer kan ha spilt en rolle, så utgangspunktet må allikevel være forberedt på å bli behandlet på lik linje med landets borgere når det gjelder handlinger av denne art.

Utsnittet over kan beskrives som uttrykk for etnosentriske holdninger. Etnosentrisme er en tendens til å sette egen kultur og eget samfunn i sentrum i forhold til verdier og prioriteringer (Samovar og Porter 1996). Her er tenkningen sentrert rundt egen etnisk gruppe, og utgangspunktet er denne gruppen og dennes situasjon. Uttrykk for etnosentriske holdninger

vil således være uttrykk som uttrykker en tendens til å sette egen kultur og eget samfunn i sentrum i forhold til verdier og prioriteringer.

Jeg har også funnet interessante uttrykk for holdninger i sosialsjefens forklaring, som også kan belyse noe av bakgrunnen for tiltaltes muligheter for å skape troverdighet i rettssalen. I det følgende skal jeg vise eksempler på hvordan sosialsjefen ser på tiltalte, der hun ser ut til å oppfatte ham som egnet til å statuere et eksempel. For under forhandlingene er det en del som tyder på at sosialkontoret følte et behov for å foreta en anmeldelse og få noen dømt. Dette fordi det tidligere har vært trusler som ikke har fått noen konsekvenser ved kontoret. Sosialsjefen har også forklart i retten at det må settes en grense for hva som er akseptert, fordi trusler generelt er et problem ved sosialkontoret og i sosialetaten. Hun har også forklart at det ofte oppstår vanskelige situasjoner fordi saksbehandleren skal være en slags hjelper samtidig som hun har et regelverk å forholde seg til. Sosialsjefen har også forklart at det ofte er disse situasjonene som ender med en trussel.

Tiltalte benekter under hele saken at han har truet, men retten har slik vi har sett valgt å tro på fornærmede sin forklaring. I utsnittet under (replikk 695) ser vi at sosialsjefen som har foretatt anmeldelsen, i ettertid ser ut til å mene at det ville vært bedre å ha innkalt tiltalte til et møte for å også få hans forklaring før en eventuell anmeldelse. Dette fordi hun i replikk 695 sier at det er en rutine de har tatt inn senere.

Utsnitt 63

695. F: eh i et sånt tilfelle hvor det foreligger en trussel, var det noen, var det noen som var inne på at man skulle innkalle ham og spørre snakke med ham, i tillegg til den forklaring man har fått fra saksbehandler?

696. V: ikke på det tidspunktet her det er eh, det er eh rutiner som vi har tatt inn eh nå seinere, jeg kan jo si det at som sagt så begynte jeg i jobben min den første mai og dette her var første eh første tilfellet. og at man og jeg tror det har vært sånn, jeg mener det har vært sånn at disse tingene og eventuelle trusler som har vært tidligere, har fått passere fordi at kontoret har vært uten leder i et år før jeg tiltrådte, og eh og da blir toleransegrensen høyere for for for hva man tåler og hva man aksepterer, eh fordi at man ikke har noen som sier at det eh det er en grense at vi må sette en grense et sted.

Disse tidligere truslene har fått passere fordi kontoret hadde vært uten leder, slik vi ser over (replik 696). Ovenstående utsnitt fra rettsforhandlingene kan tyde på at denne saken ble anmeldt for å stadfeste et eksempel, fordi det tidligere hadde vært trusler som fikk passere fordi kontoret hadde vært uten leder et år. Utsnittet under bekrefter denne fortolkningen der forsvarer spør om det har vært behov for innstramning:

Utsnitt 64

712. F: avslutningsvis eh må jeg bare spørre, oppfatter jeg deg riktig når du sier forsåvidt at det ikke har vært noen leder du har blitt leder fra mai, og at det har vært var behov for innstramning?

713. V: ja eh uten at jeg kan si at det har vært eh mange trusler så har det nok vært en del eh forhold eh før eh før jeg begynte som eh som som kunne sikkert kunne ha vært eh anmeldt.

I replikk 712 ser vi at sosialsjefen sier ”sikkert kunne ha vært eh anmeldt”. I denne replikken kan det derfor se ut som om hun bare ventet på noe å anmelde for å statuere et eksempel. Kontekstualiseringssignalene i sosialsjefens forklaring kan derfor oppfattes som uttrykk for at hensynet til statuering av et eksempel ser ut til å overgå hensynet til tiltalte.

Disse uttrykkene for holdninger overfor tiltalte som vi finner hos sosialsjefen kan beskrives som egosentriske uttrykk for holdninger, for ifølge Tetzchner (2001) er egosentrisme tenkning som er sentrert omkring eget jeg og som tar utgangspunkt i seg selv og egen situasjon.

9.5 Sammenfatning

I dette kapittelet har jeg vist at forsvarer kan ha bidratt til å styrke fornærmedes forklaring ettersom han ser ut til å godta et premiss om at tiltalte skal ha sagt noe, som fornærmede har oppfattet som en trussel. Forsvarer prosederer på en misforståelse, at tiltalte ikke har forstått at han har fremsatt en drapstrussel – at han ved et uhell har kommet i skade for å fremsette en drapstrussel. Han reiser også tvil om hvorvidt det overhodet kan oppfattes som en drapstrussel. Dette er en kjent forsvarsstrategi fra retorikken.

En gjennomgang av argumentasjonen fra prosedyrene viser at aktor i stor grad prosederer på fornærmedes troverdighet og benytter både ethos-argumentasjon og logosargumentasjon, mens forsvarer altså prosederer på en misforståelse og i større grad logos-argumentasjon.

Under en sak der det ikke var noen vitner til stede og der fornærmede og tiltalte står ord mot, har den som kan prosedere på troverdighet antakeligvis større muligheter for å nå frem med sin sak. Dette fordi man i slike saker ikke har noen konkrete beviser, og troverdighet blir således helt sentralt når det dreier seg om påstander som kun sannsynligvis er sanne. Jeg har også vist at aktor har helt andre muligheter til å prosedere på troverdighet idet han benytter straffeansvaret og sin klients tittel, som er offentlig tjenestemann. Dette ville ikke være mulig for forsvarer å gjøre på samme måte for sin klient, som er arbeidsledig. Kanskje er det til og med slik at forsvarer svekker tiltaltes troverdighet ved å vektlegge hans lave sosiale status som innvandrere og hans svake norskferdigheter.

Holdninger som kommer til uttrykk i språket kan beskrives som etnosentriske eller egosentriske holdningsuttrykk. Analysen har avdekket noen av holdningene bak anmeldelsen, tiltalen. I sosialsjefens forklaring har jeg vist et eksempel på egosentriske holdninger, og i aktors prosedyre har jeg vist et eksempel på en etnosentrisk holdning. Disse holdningene gir oss et innblikk i noe av bakgrunnen for forswarets forsøk på å skape troverdighet i rettssalen.

Så langt har jeg sett på problemstillinger tilknyttet tiltaltes muligheter for å skape ethos og pathos i rettssalen. En viktig hindring for tiltaltes muligheter er tolken fordi hun ikke har tilstrekkelig kompetanse for å utføre oppdraget tilfredsstillende. I de tre siste kapitlene skal jeg derfor se nærmere på tolkingen under forhandlingene, og jeg skal begynne med en analyse av tolkeenhetene under forhandlingene. Så går jeg over til en beskrivelse av noen konsekvenser av tolkens unøyaktige gjengivelser, og til slutt ser jeg på tolkens arbeidsoppgaver og hvilke konsekvenser disse har for tiltaltes rettssikkerhet og igjen muligheter for å skape ethos og pathos.